

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.) DIŞ İLİŞKİLER STRATEJİSİ*

THE PROPHET MUHAMMAD'S FOREIGN RELATIONS STRATEGY

Geliş Tarihi: 10.07.2019 Kabul Tarihi: 28.11.2019

@ NİZAMETTİN ÇELİK

DR.

D.İ.B DİYARBAKIR DİNİ YÜKSEK İHTİSAS MERKEZİ MD.

Orcid.org/0000-0002-3166-3830

nizam_palut@hotmail.com

ÖZ

İnsanlar, toplum olmayı başardıkları zamanlardan beri birtakım siyasal sistemler kurmuş; bu sistemler arasında bir ilişki ve etkileşim hep olmuştur. Ne var ki kimi uluslararası aktörlerin temiz ve nezih bir dış siyaset stratejisi yerine taktiksel bir politika izleyerek gizli emeller peşinde koştukları, ilkeli ve istikrarlı bir dış siyaset stratejisi izlemedikleri görülmektedir. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de küresel ölçekte yaşanan siyasî ve ekonomik krizler; ilkeli bir dış siyaset stratejisi izlemeyen devletlerin dünyaya yön vermesinden kaynaklanmaktadır.

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) dış ilişkiler stratejisi bütünüyle Kur'an eksenslidir; çünkü o, Kur'an'ın canlı yaşam halidir. Onun stratejisi, insanları kötü ahlâkî davranışlardan arındırmak ve insani bir kimlik kazandırmak şeklindedir. Bu çalışmayla dikkat çektiğimiz husus, Hız. Peygamber'in (s.a.s.) dış ilişkilerinin istikrarlı, güvenli ve ilkeli bir dış siyaset stratejisi için temel dayanak ve rol-model olduğudur. Evrensel ve güven temelli bu dış siyaset stratejisi gereğince Hız. Peygamber (s.a.s.), İslâm'a davet mektuplarında (أَسْلَمْتُ تَسْلَمُ) "Müslüman ol ki dünya ve âhirette selamette olasın" mesajıyla devlet başkanlarını bu evrensel ilkelere davet etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hız. Peygamber (s.a.s.), Dış İlişkiler, Strateji, Emân, Yönetim.

ABSTRACT

People have established a number of political systems, and there has always been a relationship and interaction between them since they succeeded in becoming a society. However, it is seen that some international actors pursue secret ambitions by pursuing a tactical policy instead of a clean and decent foreign policy strategy and do not follow a principled and stable foreign policy strategy. Today, as in the past, the political and economic crises on a global scale are due to the fact that states that do not follow a principled foreign policy strategy shape the world.

The external relations strategy of the Prophet Muhammad was purely Qur'anic because he was the living example of the Qur'an. His strategy was to purify people from bad morals and give them a humane identity. What we draw attention to with this study is that his foreign relations are the main pillars and role models for a stable, secure and principled foreign policy strategy. In accordance with this universal and trust-based foreign policy strategy, he invited the heads of state to these universal principles with his message in the letters of invitation to Islam.

Keywords: The Prophet Muhammad, Foreign Relations, Strategy, Iman.

Giriş

İnsanların kendilerini huzurlu ve güvende hissettiği istikrarlı bir dünya var etmek için uluslararası aktörlerin ilkeli ve istikrarlı bir dış siyaset stratejisi izlemeleri gerekmektedir. Ancak kimi uluslararası aktörlerin stratejik bir dış politika yerine genelde taktiksel bir dış politika izledikleri görülmektedir. Bunun neticesinde uluslararası arenada birçok ekonomik ve siyasî kriz yaşanmaktadır.¹ Şu husus bir hakikattir ki günümüzde değişen ve gelişen çok boyutlu diplomasi, siyasî ve ekonomik stratejiler ile uluslararası ekollerin siyasî ve ekonomik politikaları şeffaf, istikrarlı, dürüst olsaydı ve işleseydi insanlık ailesinden altıda biri yoksulluk sınırının altında yaşamaya mahkûm olmazdı.² Bu çalışmada sık başvurduğumuz kavramlar olan strateji ve taktik hakkında bilgi verilecektir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Strateji

Strateji, geleceği tüm yönleriyle planlama sanatıdır. Hedefe ulaşmak için çok boyutlu, kapsayıcı ve planlı bir harekettir. Kökü itibarıyla orduyu yönetme sanatı olan strateji kavramı, zamanla birçok alanda esas alınan bir yol haritası haline gelmiştir.³

Eskiden strateji binicilik sanatı, savaş sanatı şeklinde daha özel bir anlamda kullanılmaktaydı.

* Bu çalışma, 14.06.2019 tarihinde sunulan Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Yönetiminde Dış İlişkilerin Temel İlkeleri adlı doktora tezinden iktibas edilmiştir.

¹ Benzer ifadeler için bk. Williamson Murray, Richard Hart, Sinnreich, James Lacey, Büyük stratejinin oluşumu: Siyaset, Diplomasi ve Savaş, çev. Erhan Baltacı, (İstanbul: Avangard Yayınları, 2017), 32-33.

² Joshua S. Goldstein, Jon C. Pevehouse, *Uluslararası İlişkiler*, çev. Haluk Özdemir, (Ankara: BB101 Yayınları, 2015), 85-86.

³ Abdulaziz b. Osman et-Tevicrî, *es-Stratejiyyetü ş-Sakafiyye li'l-Alemi'l-İslâmi*, (Rıbat: Munazzametü'l-İslâmi li't-Terbiyeti ve'l-Ulumi ve's-Sakafi, 2007), 35.

Zamanla kapsam alanı genişleyerek tüm alanlar için kullanılmıştır. Strateji, bir devletin olağan ve olağanüstü hallerde yürütülen siyasal, sosyal, kültürel ekonomik ve benzeri tüm politikalarında isabetli karar vermek ve doğru hareket etmek amacıyla birçok kaynağı ve vasıtayı planlı bir şekilde bir arada kullanma sanatıdır şeklinde de tanımlanmıştır.⁴ Güçlü bir strateji planı olmayan bir devlet uluslararası alanda siyasî bir varlık gösteremez. Strateji sözcüğü, çağdaş uluslararası platformda siyaset bilimi kavramı olarak daha çok kullanılmaktadır.⁵ Liberaller stratejinin askerî boyutundan ziyade politik boyutuna yoğunlaşmışlardır. Stratejik gücün siyasetin kontrolünde olması gerektiğini söylemişlerdir. Uluslararası ilişkiler disiplininin temel teorilerinden olan realizm ise stratejiyi devlet tekelinde bir güç aracı olarak görmüştür.

1.2. Taktik

Taktik var olan bir planı uygulama sanatıdır. Strateji ise belli bir hedefe ulaşmak için en uygun bütün vasıtaları ve kaynakları kullanmaktır. Strateji planlı ve programlı bir şekilde hedefe yoğunlaşmak anlamına gelirken taktik, daha çok pratik uygulama aracıdır.⁶ Stratejide hedefler ile vasıtalar arasında iç içe girmiş bir uyum vardır. Taktik kısa süreli ve göreceliyken strateji uzun vadeli ve tutarlıdır.⁷ Strateji, uzun vadeli, bütüncül, sebep ve sonuçları birbirine uyumlu ve çok boyutlu bir planlamadır.

Batının günümüzde stratejiyi realizm anlayışı çerçevesinde uygulama alanına koyduğunu söyleyebiliriz.⁸ Yani Batı, stratejiyi bir güç kullanma aracı haline getirmiştir. Bu stratejide güç temel paradigma olduğundan insanlar sadece bir iş gücü kaynağı, bir çalışma aracı olarak görülmekte ve toplumlar yalnızca üretici, tüketici ve sırf şahsi çıkarlar için iş yapan varlıklar olarak tanımlanmaktadır.⁹ Dünya üzerinde Batı'nın beş yüz sene süren yönetimini derinlemesine incelediğimizde diyebiliriz ki bundan daha korkunç bir dünya siyaseti hayal bile edilemez.¹⁰ Bu dış politika stratejisi yerküreye yaşam ve medeniyet kazandırmamıştır. Yüce Allah Kur'ân'da yaşam ve medeniyet

⁴ Benzer ifadeler için bkz. Nezahat Güçlü, "Stratejik Yönetim", 61-85, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi* 23/2 (2003), 67.

⁵ Bu çalışmada strateji kavramı genelde olumlu; taktik kavramı ise genelde olumsuz bir manada kullanılmıştır.

⁶ et-Tevicri, *es-Stratejiyyetü's-Sakafiyye*, 35-36.

⁷ Güçlü, *Stratejik Yönetim*, 69.

⁸ Geniş Bilgi İçin bk. Nizamettin Çelik, *Hız. Peygamber (s.a.s.)'in Yönetiminde Dış İlişkilerin Temel İlkeleri* adlı basılmamış doktora tezinin Diploması ve Realizim Maddesi, 24-25.

⁹ Roger Garaudy, *İslâm ve İnsanlığın Geleceği*, (1. Baskı), çev. Celal Aydın, (İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı, 2016), 157.

¹⁰ Benzer ifadeler için bk. Garaudy, *İslâm ve İnsanlığın Geleceği*, 38.

adına ne varsa yakıp yıkan işgalcileri şöyle tasvir etmektedir: “Doğrusu, hükümdarlar bir memlekete girdiler mi orayı ifsad eder ve memleketin şerefli kimselerini zelîl kılarlar. (Herhâlde) onlar da böyle yapacaklardır, dedi.”¹¹ Müslümanların elinde Bağdat ilim, irfan saadet ve medeniyet şehri iken¹² işgalcilerin elinde, binlerce yıllık medeniyeti yıkıp ekili alanları, suları, kısaca bütün hayat standartlarını yerle bir edip medeniyet binaları yerine, mezar ve kabristanlar; mutluluk yerine, kan ve gözyaşı, korumasız kadın ve kimsesiz çocukları bıraktıkları bir şehir olmuştur.¹³ Sonuç olarak Batı’nın uyguladığı temel stratejinin, taktiksel ve emperyal bir nitelik taşıdığını söyleyebiliriz.

Hız. Peygamber’in (s.a.s.) dış siyaset stratejisinin temel hedefi de insanları zalimlerin, nefsanî arzuların, cehaletin, tefrikanın, bencilliğin ve şirkin pençesinden kurtarmaktır. Nitekim Yüce Allah, peygamberlerin bu ilahî hedefine dikkat çekmektedir. “Andolsun ki biz her ümmete, Allah’a kulluk edin ve Şeytan’dan uzaklaşın diye bir peygamber gönderdik...”¹⁴

Hız. Peygamber (s.a.s.), “(Yüce) Allah, cahiliye (dönemi) övünmesini ve atalarla gururlanma âdetini sizden gidermiştir. İnsanlar, takva sahibi mü’min ve bedbaht günahkâr olarak iki gruptur. İnsanlar Âdem’in oğullarıdır, Âdem de topraktandır.”¹⁵ buyurmuştur. Bu hadiste Hız. Peygamber’in (s.a.s.) insanî diplomasi ve stratejik yöntemine ve üslubuna işaret edilmektedir. Onun için şunu ifade edebiliriz ki Hız. Peygamber’in (s.a.s.) dış siyasette gözettiği temel felsefe, yerküreyi ıslah edenler ile ifsad edenleri kalın kırmızıçizgilerle ayırmak ve bozgunculara fırsat tanımamaktır.

Hız. Peygamber dış siyasetinde sadece bölgesel ve küresel bazda bozgunculuk çıkaran saldırgan kabile ve devletlerle savaş stratejisini izlemiş ve onlara karşı sert tedbirler almıştır. Gatafan ve benzeri saldırgan kabilelere bu amaçla operasyon düzenlemiştir.¹⁶ Ayrıca bölgesel ve küresel devletlerle ilişkilerinde bu anlamda bir saldırganlık gördüğünde savaş haline geçmiştir. Nitekim küresel olarak Bizans’ın saldırgan tutumuna karşı Mute

¹¹ Naml, 72/34.

¹² Yâ’kûbî, Ahmed b. Ebi Ya’kub b. Ca’fer b. Vehb, *Tarihu Yakubî*, thk. Abdu’l-Emir, (Beyrut: Şeriketu’l-Alemî, 2010), 2: 312.

¹³ www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/irak-savasinin-degerlendirmesi

¹⁴ Nahl, 16/ 36.

¹⁵ Tirmizî, Ebû İsa, *Sünenü’l-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuad Abdulkakî, (Beyrut: Daru İhyai’t-Türasi’l-Ârabiyye, 1977), “*Menakıb*”, 75; Ebû Davud, Süleyman b. Eş’as es-Sicistânî, *es-Sünen*, thk. Yasir Hasan v.dğr., (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 2013), “Edeb”, 119; İbn Hibban, Muhammed b. Hibban b. Ahmed Ebû Hatim et-Temîmî, *es-Sahih*, thk. Şuâyb Arnavudî, (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1993), 9: 137. إن الله قد أذهب عنكم عبية الجاهلية إنما هو مؤمن تقي وفاجر شقي الناس كلهم بنو) آدم وأدم خلق من تراب

¹⁶ İbn Sa’d, Muhammed b. Sa’d b. Muni’ Ebû Abdillâh el-Basri el-Haşîmî, *et-Tabakâtu’l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdu’l-Kadir Ata, (Beyrut: Daru’l-Kutûbi’l-İlmiyye, 2012), 1: 26.

Savaşı ve Tebuk Seferi düzenlemiş,¹⁷ bölgesel olarak da Mekke'ye karşı savaş durumuna geçmiş ve sert tedbirler almıştır.¹⁸ Dolayısıyla Hz. Peygamber, insani erdemlerde birlik aramış, bu erdemlerden yoksun olan kişi ve devletlere ilke bazında müsamaha göstermemiştir.

Onun dış siyaset stratejisinde insanî tavrı savaş durumu dâhil hiçbir zaman değişmemiştir. Örneğin savaş sonucunda esirler, insanî muamelede hürlerden daha fazla ilgiye mazhar olmuşlardır. Nitekim Bedir Savaşı sonrası Hz. Peygamber'in (s.a.s.) emriyle sahabeler kendi öğünlerini esirlere vermek suretiyle kuru hurmayla yetinmişlerdir.¹⁹ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uluslararası ilişkilerinde ulusal çıkarlar, dil, ırk ve coğrafya farkı merkeze alınmamış; İslâmî ve insanî ilkeler temel alınmıştır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ilişkilerinin mihverinde insanın saygınlığı ve dokunulmazlık zırhı yer almaktadır. Bu misyon gereği Hz. Peygamber'in (s.a.s.) temel stratejisi, beşeriyeti hidayete, aydınlığa, iyiliğe, doğruluğa davet etmek olmuştur. O, kendisinden “Ey insanlar! Ben ancak (âlemlere) hediye edilmiş rahmet peygamberiyim!”²⁰ şeklinde söz etmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) stratejisinin evrensel, vasat ve uyumlu bir yolu temsil ettiğini gösteren delillerden birisi de İslâm'ın diğer din mensuplarına hitap şeklidir. İslâm, onları muhatap alırken buldukları hal üzere değil; olmaları gereken hal üzere dikkate almıştır.²¹ Batı'da hâkim olmuş idealizm, realizm ve liberalizm gibi sistemler ise bir önceki ideolojinin insanları felakete sürüklediğini ileri sürmüştür. Her gelen ideoloji bir öncekine hayat hakkı vermemiştir.²² Kur'ân'da ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) siretinde ise önceden geçmiş olan Ehl-i kitabı doğru yola çekmek için onlara karşı ma'kul ve ikna edici bir strateji izlenmiş olduğu anlaşılmıştır.

Kur'ân'da Yahudi ve Nasranîler hakkında beş kavram kullanılmaktadır.²³ Kur'ân ve hadislerde Ehl-i kitab hakkında geçen tabirler aşağıdaki grafikte gösterilmiştir.

¹⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 2: 97, 125.

¹⁸ Hz. Peygamber (s.a.s.), Kureyş ve müttefiklerine karşı Medine sözleşmesinde sert tedbirler almıştır. Kureyşle diplomatik faaliyetleri durdurmuştur. İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdülmelik bin Hişam el-Himyeyî, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekâ, İbrahim Ebyarî, Abdü'l-Hafız Şelebî, (Beyrut: Daru İbni Kesir, 2005), 433.

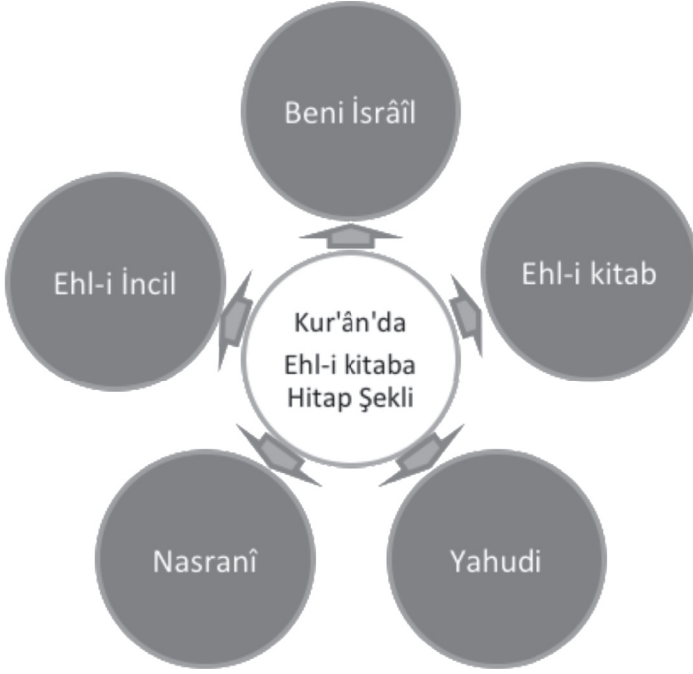
¹⁹ *İbn Hişam, es-Sire*, 543.

²⁰ İbn Ebi Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b.el-Kufî, *Musannef*, thk. Muhammed Avvame, (Cidde: Daru'l-Kible, 2006), 16: 505; Darimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Sünenü'd-Dârimî*, (Riyad: Daru'l- Muğni, 2000), “*Mukaddime*”, 3; Beyhakî, *Şua'bu'l- İman*, thk. Muhammed Said, (Beyrut: Daru'l- Kü-tübî'l-İlmiyye, 1410/ 1991), 2: 528. (أيها الناس إنما أنا رحمة مهداة)

²¹ Geniş Bilgi İçin bk. “Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Yönetiminde Dış İlişkilerin Temel İlkeleri” adlı basılmamış doktora tezinin Vasat Ümmet Maddesi.

²² Goldstein, Pevehouse, *Uluslararası İlişkiler*, 85-87.

²³ Ehl-i kitab tabiri, iki din mensubu hakkında; Yahudi ve Benî İsrâîl tabiri, Yahudiler hakkında; Nasranî ve Ehl-i İncil tabiri de Nasranîler hakkında kullanılmaktadır.

Grafik 1.1.

İsrâîl, Hz. Yakub'un (a.s.) lakabıdır. Bunun manası, İbranice'de, "Allah'ın seçkin kulu" anlamına gelmektedir.²⁴ Kur'ân'da çoğunlukla Yahudiler'e Benî İsrâîl diye hitap edilmektedir. Bu ifade biçimi son derece dikkat çekicidir. O hâlde diyebiliriz ki Kur'ân'ın "Ey Allah'ın seçkin kulunun evlatları" şeklindeki bu hitap şekli, bu anlamsız inat ve cehaleti bırakarak hakikat olan asıllarına dönmelerine bir iltifattır.

Ehl-i kitab

Kur'ân-ı Kerîm'de otuz bir defa tekrar edilen ve hadislerde çokça zikredilen "Ehl-i kitab" tabiri ile özellikle Tevrat ve İncil'in muhatabı olan Yahudilerle Nasranîler kastedilmektedir.²⁵ Kur'ân'ın kullandığı Ehl-i kitab

²⁴ Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammedb. İbrahim, *el Kesf ve'l-beyan an tefsiri'l-Kur'ân*, thk. Halid b Avn, (Cidde: Daru'd-Tefsir, 2010) 3: 256; İbn Adil, Ebû Hafs Ömer b. Alib. Adil ed-Dimeşkî el-Hanefî, *el-Lubab fi û'lumi'l-Kitab*, thk. Adil Ahmed Abdu'l-Mevcud, Ali Muhammed Muavvaz, Muhammed Sa'd Ramadan Hasan, Muhammed el-Mütevellî Harb, (Lübnan: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011), 2: 4; Neseî, Ebu'l-Berakat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Tefsiru'n-Neseî (Medariku't-tenzil ve hakaiku't-te'vil)*, thk. Yusuf Ali, (Beyrut: Daru İbni Kesir, 2011), 1: 83.

²⁵ Bk. Bakara, 2/105, 109; Âl-i İmrân, 3/64, 65, 69, 70, 71, 72, 75, 98, 99, 110, 113, 199; Nisâ, 4/ 123, 153, 154, 171; Mâide, 5/15, 19, 59, 65, 68, 77; Ankebût, 29/46; Ahzâb,

kavramı, isimlerin en güzeli ve lakapların da en mükemmeli olanlarındandır. Çünkü Yüce Allah, onları Allah'ın Kitabı'na ehil olan kişilerin makamına koymuştur.

Bu hitap şeklinden, hitap edenin, muhatabı yüceltme ve onun kalbini hoş tutma hususunda son derece üstün bir metot ve mükemmel bir üslup kullandığı anlaşılmaktadır. Bu üslup ancak, insanın, hasmıyla mücadele ederken, münakaşa ve çekişme yöntemini bırakıp, muhatabın ıslahı için insaf ve hakkaniyet metodunu kullananlar için uygun düşmektedir.²⁶

Yahudi

Bu kelimeye müfessirlerin farklı anlamlar yüklemelerinin yanında (هداد - يهود) birinci babdan geldiğini kabul ettiğimizde günahlarından tövbe ederek Allah'a yönelen anlamına gelmektedir.²⁷ İbn Cüreyc'e göre Yahudi diye isimlendirilmeleri A'raf Sûresi 156. âyetinde geçen şu sözlerden dolayıdır: "Şüphesiz biz sana döndük." Yani bizler tevbe ederek sana yöneldik anlamındadır.²⁸ Hz. Peygamber (s.a.s.), onlar hakkında Medine Sözleşmesi'nde on iki defa sadece Yahudi tabirini kullanmıştır.²⁹

Nasranî

Nasranî kelimesi,³⁰ İsa'nın yardımcıları anlamına gelmektedir. Kur'an'ın ey Allah'ın yolunda İsa'nın yardımcıları, hakka yönelik düşmanlığı bira-

33/26; Hadîd, 57/29; Haşr, 59/2, 15; Beyyine, 98/1, 6.

²⁶ Razî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Tefsîru'l-kebir (Mefâtihu'l-gayb)*, thk. İbrahim Şemsu'd-Din, Ahmed Şemsu'd-Din, (Beirut: Dâru Kütübü'l-İlmiyye, 2013), 8: 76.

²⁷ Sa'lebî, *el Keşf ve'l-Beyan*, 3: 352; Razi, *Tefsîru'l-kebir*, 1: 97; İbn Abdu's-Selam, İzzüddin Abdu'l-Aziz b. Abdu's-Selam b. Ebi'l- Kasım es-Sülemi ed-Dımeşkî, *Tefsîru İzzüddin b. Abdu's-Selam*, thk. Abdullah b. İbrahim, (Beirut: Daru İbni Hazm, 1996), 1: 189.

²⁸ eş-Şevkanî, Muhammed b. Ali b. Muhammed, *Fethu'l-kadir el-camiû beyne fenîni'r-rivayeti ve'd-dirayeti min ilmi't-tefsir*, thk. Haşim Buhârî, (Beirut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 2010), 1: 121-122.

²⁹ *İbn Hişâm, es-Sire*, 432.

³⁰ Hadis ve tarih kitaplarında Hristiyan tabiri geçmemektedir. Bildiğimiz kadarıyla Nasranî ve Nasara ifadeleri, kaynaklarımızda geçmektedir. (İbn Sa'd, *et-Tabakatu'l-kubra*, 1: 244; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 30: 200.); Yeni Ahid'de Hristiyan (Christianos) adı Resullerin İşleri (11/26, 26/28) ve Petrus'un (Pierre) Birinci Mektubu'nda (4/16) olmak üzere yalnızca üç yerde geçmektedir. Resullerin İşleri'ndeki bir anlatım (26/28), Filistin Kaysâriye Kralı II. Herod Agrippa ile Pavlus arasında geçen bir diyalogdur. Resullerin İşleri'ndeki diğer ifade tarih vermeden Hristiyan adının ilk defa Antakya'da kullanıldığını belirtir. Petrus'un Birinci Mektubu'ndaki ifade ise Petrus 60 yıllarında öldüğüne göre bu tarihten önceye ait olmalıdır." (Kürşat Demirci, "Hristiyanlık" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17: 328. Erken dönemde bu tabir kullanılmasına rağmen Hz. Peygamber (s.a.s.), bu kelimeyi kullanma yerine Kur'an'da geçen kullanım şeklini esas almıştır.

karak asıl misyonunuza dönünüz, Allah'ın dinine engel değil, isminizle müsemma bir hâlde düşmanlığı bir tarafa bırakarak İslâm'ın yardımcıları olun, şeklinde hitap ettiğini söyleyebiliriz.³¹ Ayrıca Kur'ân, onlar hakkında "Ehl-i İncil" tabirini kullanmıştır.³² Bu Kur'ânî üslupla Allah, onları mukaddes kitap olan İncil'e ehil olanların konumuna koyarak tebci etmiştir.

Açıkça görülmektedir ki İslâm geçmiş ilahi dinlere mensup inanç sahiplerini, tekrar hidayet yoluna döndürmek için onlara karşı uygun bir üslup kullanarak zarif bir strateji izlemiştir. Nitekim onların değer atfettiği peygamberlerden de sonsuz saygıyla bahsetmiştir.³³ Bu makamda şunu dile getirebiliriz ki Hz. Peygamber evvelce vahye muhatap olmuş Yahudi ve Nasranîleri, haktan saptıkları hususları bildirmek ve onları kaynağı bir olan aynı öze tekrar döndürmek için pratikte Ehl-i kitaba karşı ma'kul bir üslup ve zarif bir metod izleyerek İslâm'a çekmeyi hedefleyen bir strateji izlemiştir.

Kur'ân'da açıkça anlaşılmaktadır ki Ehl-i kitaba hitap edilirken bağnazlıklarını körükleyecek, doğru yola gelmelerine engel teşkil edecek bir üslup kullanılmamıştır. Kur'ân, onlara hitap eden âyetlerde Tevrat ve İncil'in hurafeler ve çelişkilerle dolu putperestlik kokan içeriğinden bahsetmemiştir. Buna mukabil bu iki kitabın ilahi yönüne vurgu yapmıştır. Fakat müntesiplerinin onu tahrif ettiğine işaret etmiştir.³⁴ Kur'ân'da kitabın aslını değil de bulunduğu hali resmeden bir yöntem kullanılsaydı, onların dinî asabiyetlerini körükleyerek tevhid yoluna dönmelerine engel olabilirdi.

2. HZ. PEYGAMBER'İN DIŞ İLİŞKİLER STRATEJİSİ

Hz. Peygamber Arabistan'da köklü değişim ve dönüşüme yol açacak bir strateji izlemiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bölgesel ve evrensel düzeyde uzun vadeli stratejisi iç ve dış güvenlik merkezliydi. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mekke döneminde görmüş ve yaşamış olduğu tüm baskı ve şiddete rağmen hiçbir şiddet veya intikam alma yöntemine başvurmaması ile toplumsal iç güvenin önemi; Habeşistan'a ilk hicretin gerçekleşmesi ile dış güvenin önemi ortaya konmuştur.³⁵

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Medine dönemi iç güvenlik stratejisi, yeni oluşmuş Müslüman toplumunun güvenliğini sağlama,³⁶ İslâm dinini kabul edecek olanların kalplerinden müşriklerin korkusunu giderme,³⁷ yapılmak istenen saldırganlığı durdurma ve antlaşmayı bozup ihanet edenleri

³¹ eş-Şevkanî, *Fethu'l-kadir*, 1: 122.

³² Mâide, 5/47. وَأَلَيْكُمْ أَهْلَ الْإِنجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ.

³³ Mâide, 5/46; Nisâ, 4/171.

³⁴ Mâide, 5/ 46; Mâide, 5/68; Tevbe, 9/111.

³⁵ İbn İshâk, Muhammed b. İshak b. Yasar, *es-Siretu'n-Nebeviyye li İbn İshâk*, thk. Ahmet Ferid, (Beyrut: Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 1: 247.

³⁶ İbn İshâk *es-Siretu'n-Nebeviyye*, 1: 323.

³⁷ İbn İshâk, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, 2: 674.

cezalandırma³⁸ eksenliydi. Nitekim Hz. Peygamber Medine Sahifesi'nde, Yahudileri kabile kabile tek tek isimlendirerek antlaşma maddelerine eklemiştir. Böylece Müslümanlara karşı güçlü bir Yahudi topluluğu yerine her birinin kendi kabilesinden sorumlu tutulduğu küçük birimler oluşturmuştur. Ayrıca onlardan Arap kökenli olanları da Arap kabilelerine nispet ederek antlaşmaya eklemiştir. Bu strateji ile Arap olan Yahudilerin Müslüman olmasında etkili olmuştur.³⁹ Hz. Peygamber Medine'yi dış saldırılara karşı korumada izlediği güvenlik stratejisinde Yahudilere mali yükümlülükler getirmiş, savaş durumunda harcamalarda bulunmalarını istemiştir. Bu yükümlülük ister istemez mal düşkünü Yahudileri, savaş durumunun oluşmaması için çabalamaya sevk etmiştir.⁴⁰

İslâm'ın doğduğu sıralarda dünyanın ma'mur beldelerinde de savaşlar; ırk, din ve bölge farklılıkları nedeniyle kutuplaşmalar; servetin dengesiz dağılımından kaynaklanan sosyal adaletsizlikler şeklinde göze çarpıyordu.⁴¹ Bölgesel ve küresel aktörler arasında meydana gelen savaşlar nedeniyle halk, maddî ve manevî olarak büyük çöküntü ve boşluk yaşamaktaydı. "Özetlemek gerekirse o dönemde yeryüzünde sağlam karakterli hiçbir millet, ahlak ve fazilet temeli üzerine oturmuş hiçbir toplum, adalet ve merhamet ilkelerine dayanan hiçbir yönetim, ilim ve hikmet üzere kurulu hiçbir liderlik ve peygamberlerden aktarılmış hiçbir doğru din kalmamıştı."⁴² İyi ve kötüyü, doğru ve yanlış ayırt etme gücünü kaybetmiş bir dünyada Hz. Peygamber (s.a.s.), bütün milletlere bir rahmet olarak gelmiştir.

Araplarda siyasî bir birlik olmadığından stratejik bir dış siyasetleri de yoktu. Siyasî hayatlarında bedevilik, kabilecilik ve göçebelik hâkim olduğundan bu durum, bir toprak parçası üzerinde devlet kurmalarına imkân vermiyordu. Yerleşik devletleri olmadığı için de o günkü dünyada siyasî bir varlıkları yoktu.⁴³

Gerek Roma ve gerek Roma'nın ikiye bölünmesinden sonra Doğu Roma (Bizans) devletlerinin, diğer ülkelerle ilişkilerde temel stratejileri taktiksel olmuştur. Onlar hile ve desiselere başvurarak menfaat üzerine hareket etmişlerdir.⁴⁴ Zira onların stratejileri dünyada barışı ve güveni tesis etmeye

³⁸ İbn İshâk, *es-Siretu'n-Nebeviyye*, 2: 409.

³⁹ İbrahim Ali Muhammed Ahmed, *el-İstihbarat fi devleti'l-Medineti'l-Münevverre*, (Riyad: b.y., 1999), 33-34.

⁴⁰ Ahmed, *el-İstihbarat*, 33.

⁴¹ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Saliğ Tuğ, (Ankara: İmaj, 2003), 1: 16.

⁴² Seyyid Kutup, *fi Zilali'l-Kur'an*, çev. Yakup Çiçek v.dğr., (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1995), 12: 432.

⁴³ Muhammed Süheyl Takkuş, *Tarihi'l-Arap kable'l-İslâm*, (Beyrut: Daru'n-Nefasi, 2009), 22.

⁴⁴ Roma komşularla sorunlarını diplomatik yollarla değil, güç ve şiddeti kullanarak çözmüştür. Bizans ise dış politikada kendi menfaatini korumak adına devletleri birbirine düşürme yöntemini kullanmışlardır. Temel İskit, *Diplomasi Tarihi, Teorisi, Kurumları*

yönelik olmayıp hile ve entrikaya vasıta olmuştur.⁴⁵

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) stratejisini diğer dönemin yönetimlerinden ayıran temel fark dinsel, dilsel ve renksel farklılıkların insanlar arasında bir üstünlük sebebi olmamasıdır.⁴⁶ Cahiliye döneminde halk, hürler, köleler ve mevlâ (âzatlî köle) diye ayrılmıştı.⁴⁷ Halkın farklı katmanlara ayrılması hususunda Bizans ve Sâsânîler'de durum bundan daha kötüydü.⁴⁸ O dönemde baskı ve şiddet dayanılmayacak bir boyuta ulaşmış, halk özgüvenini kaybetmişti. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.)'i görmeye gelen bir kişi onunla karşılaştığı zaman korkudan titremeye başlamıştı. Hz. Peygamber (s.a.s.) de onu sakinleştirmeye çalışarak şöyle buyurmuştu: “Sakin ol; Çünkü ben şüphesiz, bir kral değilim. Ben, güneşte kurutulmuş et yiyen bir kadının oğluyum.”⁴⁹ Gelen şahsın bu tavrı bizlere dönemin kralları ile toplum arasında aşılma büyük bir uçurumun olduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) küresel ve bölgesel güçlerle stratejik ilişkilerini güç ve kuvvet kullanma yerine “elçilik ve diplomasi” yöntemi üzerine kurduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda Arap kabilelerine, Rum, Fars, Habeş ve Mısır devletlerine makul bir üslup ve usulle elçiler (diplomatlar) göndermiştir.⁵⁰ Bu diplomasi trafiğinin temel amacı özgürlük meşalesi olan tevhid dinine davet etmek olmuştur.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) dış ilişkiler stratejik planı, değişken ve taktiksel olmadığından yabancı elçilerin dokunulmazlığı konusunda dönemin siyasi konjonktürüne göre değişmemiştir. Zira Hz. Peygamber'in diplomatik dokunulmazlığı, bölgesel ve küresel aktörlerin bu hukuki güvenceyi sağlayıp sağlamamalarına bakmaksızın hukuki bir zemine oturttuğunu görmekteyiz. Nitekim henüz Müslüman olmayan Arap kabileleri de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu evrensel ve ilkeli stratejisini biliyorlardı.⁵¹ Buna mukabil o dönemin bölgesel ve küresel devletlerinde diplomat kişilerin dokunulmazlığı hususunda hukuki bir dayanak yoktu.⁵² Bu evrensel dayanak

ve Uygulaması, (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018), 64, 67.

⁴⁵ Abdulfettah Ali, Muhammed Halil, *Usulü'l- alakati'd-diplomasiyye ve 'l-konsaliyye*, (Amman: Merkezü'l-İlmi li'd-Dirasati's-Siyasiyye, 2005), 17.

⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb Arnavudî, Adil Murşîd, (Lübnan: Müessesetu'r-Risale, 1999), 14: 349.

⁴⁷ Takkuş, *Tarihu'l-Arap Kable'l-İslâm*, 69-72.

⁴⁸ Takkuş, *Tarihu'l-Arap Kable'l-İslâm*, 73.

⁴⁹ İbn Mace, Hafız Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *Sünen-ü İbn Mace*, thk. Muhammed Fuad Abdulkâkî, (Beyrut: Darulhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye, ts.), “*Eti'me*”, 30; İbn Sa'd, *et-Tebakatu'l-kübrâ*, 1: 21.

⁵⁰ Ali, Halil, *Usulü'l- alakati'd-diplomasiyye*, 40-41.

⁵¹ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Camiu'l-müsnedü's-sahihu'l-muhtasar min umuri Resulillahi ve sünenihi ve eyyamihî*, Mahmud Muhammed Nassar, (Beyrut: Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 2013), “*Meğazi*”, 24.

⁵² İbn Sa'd, *et-Tebakatu'l-kübrâ*, 2: 97.

1961 Viyana Sözleşmesi'yle ancak hukuki bir zemin bulmuştur.⁵³

Aşağıda aktaracağımız misal dönemin dış politika stratejisini tespit etme hususunda önemli bir tarihi vakadır: Amr b. As ile Şurahbîl b. Hasane, Şam'dan Ukbe b. Amir'i elçi olarak savaşta öldürülen Şam patriğinin başıyla Medine'ye gönderdiler. Olay Hz. Ebû Bekir'e arz edilince o, bu durumu yadırgamıştır. Ukbe ise, Ey Peygamber'in halifesi, düşman da bize aynı şeyleri yapmaktadır, şeklinde karşılık verince: "Farşlar'la Bizanslılar'ın yolunu mu takip edeceğim? Bana insanların kesik başlarını taşımayın; sadece mektup ve haber gönderin"⁵⁴ demiştir. Abdurrazzak'ın Musannefî'nde geçen başka bir rivayette ise, Hz. Ebû Bekir'e birisinin kesik başı getirilince o da "Haddi aşınız"⁵⁵ demiştir.⁵⁵ Yani sizin yaptığınız bu iş, haddi aşan ve zulmedenlerin işidir; iman ehlinin işi değildir.⁵⁶

Hz. Peygamber (s.a.s.), savaşlarında genelde gizli stratejik bir yöntem izlemiştir. Düzenlediği 27 seferde⁵⁷ Tebük Gazvesi hariç gideceği yön ve yerleri son ana kadar gizli tutmuştur.⁵⁸ Zor ve meşakkatli Suriye Seferi'nde ise bu stratejiyi izlememiş, hem gideceği yönden hem düşmanın durumundan ve gücünden bahseden bir strateji izlemiştir.⁵⁹ Anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber, savaşa çıktığında askerlerine başka bir yön göstererek gitmek istediği yere doğru yola çıkmazdı. Asıl maksadını ve nereye gitmek istediğini belli bir mesafeden sonra askerlerine açıklardı. Bu şekilde hareket etmekle hem düşman hesabına çalışan casusların doğru haber almasını hem de boşuna kan dökülmesini önlemiş oluyordu.⁶⁰

Hz. Peygamber en yakın aile fertlerine dahi devletin bu gizli sırlarını, stratejisini açıklamamıştır. O, Mekke fethi için gizli hazırlık yaparken Hz. Ebû Bekir, Hz. Aişe'nin yanına uğramıştır. Nitekim Hz. Ebû Bekir, Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yolculuğuyla ilgili hazırlık yaptığını görünce kendisine bu hazırlığı yapmanı Peygamber mi emretti diye sormuş, o da evet diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Hz. Ebû Bekir, peki nereye

⁵³ Goldstein, Pevehouse, Uluslararası İlişkiler, 345.

⁵⁴ (فقال له عقبية يا خليفة رسول الله فإنيهم يصنعون ذلك بنا قال أفاستان بفارس والروم) el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyn, *es-Süneü'l-Kübrâ*, (Beyrut: Daru'l-Marife, 1986), 9: 132; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 18: 201.

⁵⁵ Abdurrazzak, Ebû Bekir b. Hammam es-San'ani, *el-Musannef*, thk. Habibu'r-Rahman el-Â'zamî, (Beyrut: Mektebetü'l-İslâmi, 1983), 5: 306. (أتى أبو بكر برأس فقال بغيتم)

⁵⁶ el-Beyhakî, *es-Süneü'l-Kübrâ*, 9: 132.

⁵⁷ İbn İshâk, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, 2: 674.

⁵⁸ Müslim, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. El-Haccac el-Kuşeyrî en-Neysaburî, *Sahih-u Müslim*, thk. Muhammed Fuat Abdulbakî, (Beyrut: Daru'l-Kutübi'l-İlmiyye, 1991), "Tevbe", 53; Ebû Davud, "Cihad", 101; Darimî, "Siyer", 14; Abdurrazzak, *Musannef*, 5: 397; İbn Hibban, *es-Sahih*, 8: 156; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 18: 223.

⁵⁹ Buhârî, "Cihad", 103; İbn Hişam, *es-Sire*, 1023.

⁶⁰ Muhammed Zekeriyya en-Neddaf, *Ahlaku's-Siyase li'd-Devleti'l-İslâmiyyeti fi'l-Kur'ân ve's-Sünne*, (Dimeşk: Daru'l-Kalem, 2006), 582.

doğru yolculuk yapacağını biliyor musun diye sorunca o da şöyle cevap vermiştir: “Allah’a yemin olsun ki bilmiyorum.”⁶¹

Hendek Savaşı esnasında Kurayza’nın Mekkeliler ve Ğatafan’la anlaş-
tığı haberi ordugâha gelince Hz. Peygamber (s.a.s.), Sa’d b. Muaz, Sa’d b.
Ubade ve Abdullah b. Revaha’yı durumu teftiş etmek için göndermiş ve
onlara; eğer Kurayza ahidini bozmuşsa kimse olayı sezmeden haberi bana
ulaştırın. Fakat ihanet etmemişlerse ordugâhta yüksek sesle Kurayza’nın
ihanet etmediğini söyleyebilirsiniz, talimatını vermiştir.⁶²

Müslümanların aleyhine zannedilen Hudeybiye sulhu, Hz. Peygamber’in
(s.a.s.) önemli bir dış siyaset stratejisi kazanımıdır. Zira Hz. Peygamber
(s.a.s.), zahiren müşriklerin lehine sonuçlanan Hudeybiye Antlaşması’nı
stratejik bir yöntem izleyerek kısa sürede Müslümanların lehine çevirmiş-
tir. Hudeybiye Antlaşması’nın bir maddesi gereği Hz. Peygamber Mekke’ye
yakın olan ve Kureyş’ten olmayan Huzaa Kabilesi ile stratejik bir ittifak kur-
muştu. Zira on yıl süreyle geçerli olan bu saldırmazlık antlaşması müttefik-
leri de kapsıyordu. Müşriklerin müttefiki olan Ben-i Bekr, Huzaalılara saldı-
rınca Mekkeliler de gizlice Ben-i Bekr’e destek verdiler. Böylece yürürlükte
olan antlaşmayı resmen ihlal ettiler. Ebû Süfyan bozulan antlaşmayı tekrar
yürürlüğe koymak için Medine’ye gelmişse de bu girişimi başarısız olmuş-
tur.⁶³ Nitekim bu stratejik ittifak neticesinde Mekke fethedilmişti.⁶⁴

Arap yarımadasında, insanlar İbrahim’î geleneğe uyararak her yıl Mek-
ke’ye hac için geldiklerinden Hz. Peygamber siyasî bir strateji uygulayarak
Mekke fethinden hemen sonra Attab b. Esid’i Mekke’ye “Emir’ül-Hac/
Hac Emiri” “Emîr’ül-Mekke” olarak atamıştır.⁶⁵ Attab, böylece Mekke fet-
hinden sonra farklı bölgelerden hac ibadeti için gelen insanlarla diyalog
kurmuş ve nebevi mesajı onlara ulaştırmıştır.

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Uhud Savaşı’nda uygulamaya koyduğu savaş
stratejisi, daha savaş başlamadan Müslümanları üstün konuma getirmişti.
Hz. Peygamber (s.a.s.) stratejik bir nokta olan Ayneyn Tepesi’ne 50 okçu
yerleştirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.), baştan burasının savaşın kaderini de-
ğiştiren önemli bir stratejik nokta olduğunu bildiğinden sahabilere sert bir
talimat vermişti. Resûlullah (s.a.s.) Abdullah b. Cübeyr’i elli kişilik okçu-
ların başına komutan tayin etmiş ve (onlara); “Bizi kuşların kaptığını bile
görseniz size haber gönderinceye kadar asla şu yerinizden ayrılmayınız.
Bizim onları bozguna uğratıp ezdiğimizizi görseniz bile ben size bir haber
iletinceye kadar (sakın şu bulunduğunuz yerden) ayrılmayınız.”⁶⁶ diye em-
retmişti. Abdullah b. Cübeyr; Resûlullah (s.a.s.)’ın sözünü hatırlatmasına

⁶¹ İbn Hişam, *es-Sîre*, 925.

⁶² İbn İshâk, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, 2: 398.

⁶³ İbn İshâk, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, 2: 517.

⁶⁴ İbn İshâk, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, 2: 516.

⁶⁵ Beyhakî, *Sünenü’l-Kübrâ*, 4: 341.

⁶⁶ Ebû Dâvûd, “Cihad”, 115.

rağmen geçici bir takım planlar yüzünden bu stratejik nokta terk edildi.⁶⁷ Nitekim Buhârî, bu hadisi cihad bölümünde, “Savaş esnasında ordu içinde çekişme ve anlaşmazlığın fenalığına ve imamın emrine karşı gelmenin kötü bir sonuç doğuracağına dair” bab başlığında rivayet etmiştir. Akabinde Enfal Sûresi 46. âyetini istişhad olarak getirmiştir: “...Birbirinizle çekişmeyin; sonra korkar başarısızlığa uğrarsınız ve kuvvetiniz (devletiniz) gider.”⁶⁸ Nitekim verilen görevde sebat göstermeme ve emre itaatsizliğin mağlubiyeti Ayneyn Tepesi’nde yaşanmıştır.⁶⁹

Mekkelilerin yıllarca Müslümanlara duydukları kin ve öfkeyi unutturmak ve onları İslâm’a ısındırmak için Hz. Peygamber (s.a.s.) Huneyn ganimetlerinin taksiminde farklı bir strateji izlemiş, henüz yeni Müslüman olmuş olan Mekke’nin önde gelenlerine ganimetlerden fazla miktarda mal vermiştir. Hz. Peygamber bu stratejiyi uygulayarak onların ve kavimlerinin İslâm’da karar kılmasını sağlamıştır.⁷⁰

Hem Arap kabilelerini hem de bölgesel ve küresel liderleri yakından tanıyan, Nasraniliği benimsemiş Adiy b. Hatim, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) elçileri en güzel şekilde ağırlaması ve onlara ikramlarda bulunması, halkın sorunlarıyla bire bir ilgilenmesi gibi vakaları yakinen görmüştür. Gördüğü bu manzaralar karşısında derinden etkilenen Adiy, içinden dönemin devlet liderlerinin yöntemiyle Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yöntemini karşılaştırmış⁷¹ ve şu sözü söylemek zorunda kalmıştır: “Bu kesinlikle bir kral değildir.” Vallahi bu bir kralın durumu değildir.”⁷²

2.1. Güvenlik Stratejisi

Güven (أَمْنٌ) kelimesi Arapça lügatte, gönlün mutmain ve huzurlu olması, güvende olma, korkunun zeval bulması gibi anlamlara gelmektedir. (لَأَمْنٌ وَ الْأَمَانُ وَ الْأَمَانَةُ وَ الْأَمْنُ) fiilinden mastardır ve yakın manayı ifade etmektedir.⁷³ -الْأَمْنُ- kelimesi korkunun; الْأَمَانَةُ kelimesi, ihanet etmenin; الْإِيمَانُ ise küfrün zıddıdır.⁷⁴ Samimiyet, doğruluk ve güvenilirlik vasıflarını kaybeden kişinin imanının kemale ermediğini şu hadisten anlamaktayız:⁷⁵

⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 30: 555; Ebû Âvane, *Müsned*, 4: 323.

⁶⁸ Buhârî, “Cihad”, 164.

⁶⁹ el-Hazîn, Âlauddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadî, *Lubabu’l-te’vil fi meâni’l-tenzil*, (tefsiru’l-Hazîn), (Beyrut: Daru’l-Fikr, 1979), 1: 624.

⁷⁰ İbn İshâk, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 2: 584.

⁷¹ İbn Hişam, *es-Sîre*, 1073.

⁷² İbn İshâk, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 2: 651-652; İbn Hişam, *es-Sîre*, 1074-1075.

⁷³ Rağîb el-İsfahanî, Ebu’l-Kasım Hiseyin b. Muhammed, *el-Müfredat fi ğaribi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Halil (Beyrut: Daru’l-Ma’rife 2010), 35.

⁷⁴ İbn Manzûr, Cemalu’d-Din ebi’l-Fazl Muhammed b. Mükrim, *Lisanu’l-Arap*, thk. Amir Ahmed Hayder (Lübnan: 2009), 13: 24.

⁷⁵ İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilber, *et-Temhîd lima fi’l-Muvattâ mine’l-me’âni ve’l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî, Muhammed

“Güvenilir olmayanın imanı; sözünde durmayanın da dini yoktur.”⁷⁶

Devletlerin dış ilişkilerde en önemli amaçlarından birisi de ülkeler arasında güvenliğin sağlanmasıdır. Sınırların güvenliğini sağlamak bir devletin temel amacı ve varlık sebebidir.⁷⁷ Güvenliğe yönelik tehditler bazen iç, bazen de dış kaynaklı olabilir. Devletlerin amacı, halkının hak ve hürriyetlerini başka ülkelere karşı korumak ve özgürlüklerini kullanabilecekleri ortamları sağlamaktır.⁷⁸ Bunun için de diğer devletlerin karşısında güçlü olması ve varlığını sürdürmesi gerekmektedir.

Hz. Peygamber, Medine çevresindeki müşrik kabilelerle antlaşma yaparak hem Mekke’deki müşrik otoritesini sarsmış hem de kendisine karşı hazırlanacak büyük putperest başkaldırıcıyı zayıflatmış ve Medine’yi Müslümanlar için güvenli bir yer kılmıştır.⁷⁹ Hz. Peygamber’in (s.a.s.) dış siyaset stratejisinde, güvenli ve istikrarlı bir dış siyaset oluşturma ve yerkürede herkesin kendisini huzurlu, emniyetli hissettiği bir dünya var etme azmi yer almaktadır.

Hz. Peygamber, Medine’ye yakın olan kabilelerle diplomatik münasebetler dışında akrabalık ve ticari bağları da güçlendirmiştir. Bunun dışında Medine çevresindeki irili ufaklı yüzlerce aşiret ve kabile ile antlaşma yoluna gitmiştir.⁸⁰ Güven ilahi bir lütuftur. Ülke güvenliği, insanlar için vazgeçilmez bir nimettir. Hz. İbrahim, Mekke’nin güvenli ve istikrarlı bir şehir olması için dua etmiştir.⁸¹ Yüce Allah, uluslararası arenada barış ve güven ortamı nimetlerinden faydalandırıldığı için, Kureys’ten şükür etmelerini istemiştir.⁸² Zira bireysel ve toplumsal güven, insanoğluna bahşedilen en büyük bir nimettir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) yapmış olduğu birçok antlaşmanın, kurmuş olduğu birçok dostluğun güven amaçlı ve güven ekseni olduğunu söyleyebiliriz.

Abdulkarim v.dğr., (Fas: Müessesetü Kurtuba, 5891), 16: 196; el-Beğavî, Hüseyin b. Mes’ud, *Şerhu’s-Sünne*, thk. Şuayb Arnavutî, Muhammed Zühre el-Şâvîş (Beirut: MektEbu’l-İslâmî, 1983), 1: 90.

⁷⁶ Ebû Ya’lâ el-Mevsulî, Ahmed b. Ali b. Müsenna et-Temimî, *Musnedu Ebî Ya’lâ el-Mavsilî*, thk. Hüseyin Selim Esed (Dımeşk: Daru’l-Me’mun li’t-Turas, 1984), 6: 164. لا إيمان لمن لا أمانة له ولا دين لمن لا عهد له.

⁷⁷ Ahmet Emin Dağ, *Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Sözlüğü* (İstanbul: Vadi Yayınları, 2016), 336.

⁷⁸ Maverdî, Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî, *el-Ahkamu’s-Sultaniye*, thk. Ahmed Cad (Kahire: Daru’l-Hadis, 2006), 20.

⁷⁹ Vakidî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer bi Vakidî, el-Meğazi, thk. Marsden Connes (Beirut: A’lemü’l-Kütüb, 2006), 45-46.

⁸⁰ Abdullah b. Nasır es-Sicistanî, *es-Siyaset’ül-hariciyyetü li’d-devletü’l-İslâmiyyeti fi ahdi’n-Nübüvvetz* (Riyad: Şebketu Aluka, 1979), 76.

⁸¹ İbrahim, 14/35.

⁸² Bk. Taberi, *Camiu’l-Beyan an Tevili Ayi’l-Kur’ân*, Mekke: Mektebetü’l-Faysaliyye, trs., 30: 308; Zemahşeri, Mahmud b. Ömer, *el-Keşşaf An Hakaiki’t-Tenzil* (Beirut: Daru’l-Kütübü’l-Arabiyye, 2012), 2: 606-607.

Şu hususu açıkça ifade edebiliriz ki Hz. Peygamber'in Bizans, Sâsânî ve Habeşistan ile makro ilişkiler; Hicaz bölgesinde hüküm süren kabilelerle mikro ilişkiler düzeyinde yürüttüğü ilkeli ve istikrarlı dış siyaset stratejisi güven temelli olmuştur. Zira güven, bu dinin bütün unsurlarının keşiştiği ortak noktadır. Zira bu dinin sahibinin ismi Mü'min; yani güven sağlayan, güven veren, emin kılan, koruyandır. Bu dinin mesajını getiren melek "Cibrilü'l-Emin"dir. Vahyin kendisine geldiği peygamber "Muhammed'ül-Emin"dir. Vahyin indiği belde "Beled'ül-Emin"dir. Bu ilahi mesaja gönülden inananlara güven verme anlamında isimleri mü'min'dir.

Bu dinin sahibi, aracı melek, vahyin ulaştırmasından sorumlu elçi, nüzul ortamı ve inananların ortak isminin güven olması dış ilişki ve iletişiminin güven merkezli olduğunu kanıtlamaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s.) ve onun sadık yarenleri ve takipçileri yeryüzünün belli bir yerinde güven medeniyetini inşa etmişlerdir.⁸³

Hz Peygamber'in (s.a.s) risaletinin temel ve değişmez hedeflerinden belki en önemlisi birey-toplum, toplum-devlet, devletlerarası ilişkiler bazında güveni tesis etmedir. Bu meyanda Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ait şu ilke ve prensipler hatırlanabilir:

1. Hz. Peygamber (s.a.s.), bir kadının güven ve emniyet içerisinde Yemen'den tek başına gece gündüz yol yürüyerek hac farızasını yapacak ve güven içerisinde memleketine dönebilecek güvenli bir dünyayı inşa etmeyi, vazgeçilmez temel ilke ve hedef kılmıştır.⁸⁴
2. Komşusunun kendisinden güvende olmadığı kişinin gerçek manada mü'min olamayacağı ilkesi.⁸⁵
3. Bize silah çeken bizden değildir ilkesi.⁸⁶
4. Mü'min olmanın ve mü'min olarak kalmanın temel ilkesinin diğer insanlara, malları ve canları hususunda daima güven telkin etmek olduğu ilkesi.⁸⁷
5. Mekke ve Medine'nin harem, saygın iki şehir, güvenli toplum ve dokunulmaz bölge ilan edilmesi. Hz. Peygamber (s.a.s) "*Allah'ım! İbrahim'in Mekke'yi dokunulmaz bölge ilan ettiği gibi ben de iki taşlık arasındaki Medine'yi harem kıldım.*"⁸⁸ buyurmuştur.

⁸³ Garady, *İslâm'ın Vadettikleri*, 43.

⁸⁴ Buhârî, "Menakıb", 25; Ebû Dâvûd, "Cihad", 106; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 34: 549; ed-Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer, *es-Sünen*, thk. Şuayb Arnavutî v.dğr., (Beirut: Müessesetü'r-Risale, 2004), 3: 225.

⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 13: 261.

⁸⁶ Bezzar, Ebû Bekir Ahmet b. Amr b. Abdi'l-Halîk, *Müsnedü'l-Bezzar*, thk. Mahfuzu'r-Rahman Zeynullah, (Medine: Mektebetü'l-U'lum ve'l-Hikem, 1997), 9: 103.

⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, "*Müsned*", 39: 381; İbn Hibban, "*es-Sahih*", 11: 204.

⁸⁸ Buhârî, "Cihad", 71.

Çok açıktır ki iki bu mukaddes beldenin harem ilan edilmesinin temel amacı, barış içerisinde yaşamanın, çevreyi korumanın ne demek olduğunu pratik olarak yaşama, yaşatma ve bu emniyet ortamını durgun suya atılan bir nesnenin yaydığı dalgalar gibi bütün yeryüzüne şamil kılmasıdır.

6. Toplumsal güveni sarsan ve tehdit eden tehlikeli yapılanmaların oluşmasına fırsat vermemiştir. Bu yüzden Müslümanlara zarar vermek onları küfre döndürmek Müslümanlar arasında tefrika çıkarmak için kurulan Mescid-i Dırâr'ı yıktırıştır.

Hz. Peygamber (s.a.s.), toplumun birliğini bozmaya yönelik olan, fakat görüntüsü dinsel, ibadetsel ve masumane görünen fitne yapımı ve yuvası olan Mescid-i Dırâr'ı yıktırıştır.

7. Yüce Allah'ın güvensizlik ortamını oluşturanların cezasının hem dünyada hem de âhirette olduğunu belirtmesi.⁸⁹

İslâm'da, toplumda güven sarsıcı davranışlarda bulunanlara karşı, hem dünyevi hem de uhrevi ceza öngörmesi çok dikkat çekicidir. Demek ki Hz. Peygamber'in inşa ettiği medeniyetin temel vazgeçilmez yaşam ülküsü, yaşam alanlarında ilk önce güven ve emniyeti tesis etmektir.

8. Hem dünyada hem de âhirette güven.

Hz. Peygamber hem bu dünyada insanları her türlü tehlikeden korumaya çalışmış hem de asıl ve ebedi yurt olan âhiret için de aynı şekilde insanlığı o yakıcı ateşten koruyacak itikadî ve ameli tedbirler almıştır.⁹⁰ Güvenme ve güven telkin etme, İslâmî öğretilerde çok önemli bir unsurdur.⁹¹

2.2. Savunma Stratejisi

Uluslararası hukukta olağanüstü ilişkiler bağlamında değerlendirebileceğimiz ana husus, savaştır. Bu da görüşme, müzakere, diyalog gibi bütün barışçı yolların denenmesinden sonra başvurulacak bir seçenek olmalıdır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) siretinde savaş bizatihi amaçlanan bir unsur değildir. Bundan dolayı zaruri durumlarda savaşa müsaade edilmiştir.⁹² Bakara Sûresi 190. Âyette Allah saldırganlığı, zulmü ve aşırılığı yasaklamıştır. Yasağın (ولا تعدوا) şeklinde saldırganlıkla sebeplendirilmesi, bu emrin neshe kabil olmadığına delildir.⁹³ Yani sakın savaşı ilk başlatanlar olarak

⁸⁹ Nûr, 24/19.

⁹⁰ Tahrîm, 66/6.

⁹¹ Ebû Dâvûd, "Cihad", 108; Abdurrazzak, *el-Musannef*, 5: 208; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 31: 299-300.

⁹² Şirazi, Seyyid Muhammed Hüseyin, *Fıkhu'l-Âvleme*, (Beyrut: Müessesetu'l-Mücteba, 2002), 202.

⁹³ Şevkanî, *Fethu'l-kadir*, 1: 241.

veya daima dokunulmazlık hukuku bulunan kadın, yaşlı ve benzerlerini ezerek veya işkence ederek saldırganlıkta bulunmayın.⁹⁴ Fakihler cihadın bir cüzü olan savaşın gerekçesinin düşmanın doğrudan veya potansiyel saldırgan tutumu mu yoksa bizatihi küfür mü olduğu hususunu temelde iki gerekçeye dayandırmışlardır. Bunlardan biri kâfir olmanın başlı başına bir savaş sebebi olduğu görüşüdür.⁹⁵ İkinci görüşü benimseyen fakihlere göre, İslâm'da savaşın sebebi, zulüm ve saldırganlıktır.⁹⁶ Şu hususu ifade edebiliriz ki cihad dışı açılım stratejisidir. Adaleti temin etme, zulme engel olma seçeneğidir; mücerret küfür cihadın o yüce öğretisine mahal bile değildir.⁹⁷ Yüce Allah, Hz. Resûlullah'a (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ) şeklinde hitap etmiştir.⁹⁸ Allah-u Teâla, (جاهد) buyurmuş; (قاتلِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ) şeklinde hitap etmemiştir. Hemen belirtmek gerekir ki "kital" daimi ve vucûbi bir fariza değildir. Fakat cihad, daimi ve vucûbi bir farzdır. Hem savaş halinde hem de barış halinde devam etmektedir.⁹⁹ Bazen kültürel alanda bazen siyasette, bazen ekonomide bazen savaş meydanında bazen hasma karşı sert bazen de yumuşak davranma şeklinde kendini gösterebilir.¹⁰⁰

Cihad, çağdaş uluslararası hukukta karşılığı olmayan, tamamen İslâm'a özgü kavramlardan biridir. Uluslararası aktörlerin aralarındaki krizlere yol

⁹⁴ Neseî, *Medariku't-tenzil*, 1: 165.

⁹⁵ İbn Rüşd, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed, *Bidayetü'l-müctehid nihayetü'l-muktesid*, thk. Salim el-Cezâîrî, (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2010), 376. والسبب الموجب بالجملة لاختلافهم اختلافهم في العلة الموجبة للقتل فمن زعم أن العلة الموجبة لذلك هي الكفر لم يستثن أحدًا من المشركين ومن زعم أن العلة في ذلك إبطاء القتال للنهي عن قتل النساء مع أنهن كفار استثنى من لم يطبق القتال (ومن لم ينصب نفسه إليه كالفلاح والعسيف)

⁹⁶ Geniş Bilgi İçin bk. Nizamettin Çelik, *Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Yönetiminde Dış İlişkilerin Temel İlkeleri* adlı basılmamış doktora tezinin Cihad Maddesi, 271-300.

⁹⁷ İslâm ülkelerindeki İslâm Medeniyeti'nin köklü eserleri yerle bir edilmeye çalışıldığı, ma'mur beldeler harabeye çevrildiği, yaşamsal tüm alan ve unsurlar yok edilmeye çalışıldığı bu canlı tablo, cihada anlam yüklemenin Batı'nın etkisinde kalıp kalmamakta değil; Hz. Peygamber'in doğru anlaşılıp anlaşılmaması hususunda aranması gerektiğini düşünmekteyiz. Zira Hz. Peygamber doğru anlaşılıysa İslâm ülkelerinde cihad adına kültürel dokuyu yok eden bu iç karışıklıklar oluşmazdı. Takî Osmanî tekmiyesinde Batı'nın etkisinde kalan birkaç kişi dışında cihadın bu şekliyle günümüze kadar doğru bir şekilde anlaşıldığını söylemektedir! Ayrıca o, ibtidaen/taarruz savaşı ile savunma savaşı hususunu karşılaştırırken çerçeveyi çok dar tuttuğu da anlaşılmaktadır. Taarruzla risaletin temel hedefini bağdaştıracak ortak bir yön bulunmamaktadır. Bütün peygamberlerin hayatı, cihad mefhumunu anlamada canlı bir yaşam halidir. Şayet cihad doğru anlaşılıysa hem müellifin yaşadığı belde hem de diğer İslâm ülkelerindeki herc-ü merc (iç karışıklık) ve fitne olayları cihad olarak telakki edilmezdi. Müellifin değerlendirmesi için bk. Muhammed Takî Osmanî, *Tekmiletü fethi'i-mülhim* (Beyrut: Daru İhya't-Türasi'l-Arabî, 2006), 3: 12-13.

⁹⁸ Tahrîm, 66/9.

⁹⁹ Mâturîdî, Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Ebû Mensur, *Te'vilatu Ehl- Sünne*, thk. Mehdi Basullumî, (Beyrut: Daru Kutübi'l-İlmiyye, 2005), 10: 94-95.

¹⁰⁰ Benzer ifadeler için bk. İbn Âşûr, Muhammed tahir, *et-Tehrir ve't-tenvir*, (Tunus: Daru't-Tunusiyye li'n-Neşr, 1984), 10: 266.

açan anlaşmazlıkları diplomatik ve diğer barışçı yollarla çözemedikleri zaman başvurdukları en son yol, savaştır. Savaş, en genel anlamıyla, isteklerin karşı tarafa zorla kabul ettirilmesi için başvurulan bir şiddet eylemidir.¹⁰¹ Çağdaş uluslararası hukukta bu yönüyle hukuki bir zemin bulan savaşın Hz. Peygamber'in (s.a.s.) dış ilişkilerinde bir karşılığı bulunmamaktadır. Bugün Batı ideolojisinde olduğu gibi Hz. Peygamber isteklerini zorla karşı tarafa kabul ettirme yöntemini izlememiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) stratejisinde savaş, istekleri karşı tarafa zorla kabul ettirmek değil zulme engel olma seçeneğidir. Bu bağlamda bir hadis şöyledir: “Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyiniz. Allah'tan âfiyet dileyiniz. Fakat düşmanla karşılaştığınız zamanda da sabrediniz. Ve biliniz ki, cennet muhakkak surette kılıçların gölgesi altındadır.”¹⁰² Görüldüğü gibi Hz. Peygamber bu hadiste düşman vurgusu yapmıştır. Düşman kavramı da insan zihnine daima teyakkuzda olunması gereken bir durumu hatırlatmaktadır. Çağdaş uluslararası arenada ise savaş, siyasi ve askerî amaçları için istekleri karşı tarafa zorla kabul ettirme taktiksel bir yöntem olarak kabul edilmektedir. Bu da güçlü olan devletlerin keyfi olarak hareket etmelerine yol açmaktadır. İnsanlık tarihinde kaçınılmaz bir durum olan savaş, nebevi öğretilerde asla bir tahakküm aracı olmamış ve hukuki zeminde gerçekleşmiştir. Nitekim savaş yapıldığı alanla ve savaşanlarla sınırlı kalmıştır. Ekine ve nesle dokunulmamıştır.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de emperyalist emeller peşinde koşan uluslararası aktörler vardır. Bunlar insanlar arasında fitne-fesat tohumlarını ekerek iç savaşlar çıkarmayı ve böylece onları sömürmeyi yol edinmişlerdir. Bundan ötürü yerküremizde fitne ve fesadı önlemek, mazlum ve mahrumları kollamak için caydırıcı güce sahip olmak gerekmektedir. Zira Yüce Allah'ın da emri budur. “Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın, onunla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği (düşman) kimseleri korkutursunuz.”¹⁰³

Hz. Peygamber, Medine Devleti'nin güvenliğini sağlamak için düşmanı Medine civarından uzaklaştırmış ve İslâm'a yeni girecek olanların kalplerinden müşriklerin korkusunu gidermiştir. Müslümanlar Mekke müşriklerinin Medine civarındaki ticari gidiş ve gelişlerini kontrol altında tutmakla, onların düşmanlık ve saldırganlıklarını ortadan kaldırmayı amaçlamışlar-

¹⁰¹ İslâm'da savaş uluslararası hukukta ki gibi ne başkasına zorla iradesini kabul ettirme ne de siyasi ve ekonomik gayelidir. Bkz. Dağ, *Uluslararası ilişkiler ve diplomasi sözlüğü*, 385; Paul R. Viotti, Mark V. Kauppi, *Uluslararası ilişkiler ve dünya siyaseti*, çev. Ayşe Ozbay Erozan, (Ankara: Nobel Akemik Yayıncılık 2017), 526.

¹⁰² Buhârî, “Cihad ve's-Siyer”, 111.

¹⁰³ Enfâl, 8/60.

dır.¹⁰⁴ Kısaca Medine döneminde yapılan 27 gazve ve 47 seriyenin¹⁰⁵ hedef ve ilkelerinin bir kısmı aşağıdaki grafikte gösterilmiştir

GRAFİK 2.1.

Yüce Allah, Müslümanların zor durumlarda kaldıkları ve belli bir güce eriştikleri dönemlerde savaşmalarına izin vermiştir. Ayrıca barış durumunda olduğu gibi savaş durumunda da aşırıya gidilmemesini emretmiştir.¹⁰⁶ Savaşın ârizi sebepleri Őu âyette apaçıktır: “Yeminlerini bozan, peygamberi (yurdundan) sürmeye çabalayan ve sizinle iken saldırgan olarak (savaşı) başlatan bir toplulukla savaşmaz mısınız?...”¹⁰⁷ Mekke’deki ve yöredeki müşrikler ile Ehl-i kitap olanlar, yeni İslâm oluşumuna karşı tek güç, tek kuvvet, müttefik, ordu ve millet olunca yüce Allah, savaş emrini seferberlik düzeyine çıkartmış ve onların tümüyle savaşmayı emretmiştir. “Ve müşrikler nasıl sizinle topyekûn savaşıyorlarsa siz de onlara karşı topyekûn savaşın.”¹⁰⁸

Yahudilerle savaş ve onları Medine’den çıkartma gerekçesi Resûlullah (s.a.s.)’ın onlarla yaptığı antlaşmayı bozmaları, müşrik ve münafıklara lo-

¹⁰⁴ el-Vakidî, “el-Meğazî”, 44-45

¹⁰⁵ İbn Sa’d, *et-Tebakatu’l-kubrâ*, 2: 3.

¹⁰⁶ Bakara, 2/190

¹⁰⁷ Tevbe, 9/13.

¹⁰⁸ Tevbe, 9/36.

jistik destek sağlamaları ve Hendek Savaşı'nda fiilen müttefik müşrik ordusuyla beraber Müslümanlarla savaşmalarından olmuştur.¹⁰⁹

Medine İslâm toplumunun ve devletinin güvenliğini sağlamak,¹¹⁰ mazlumların ve mahrumların yardımına koşmak¹¹¹ gazve ve seriyeleri düzenlemenin temel gerekçelerindendir. Ayrıca yürürlükteki antlaşmaları ihlal edenlere mütekabiliyet ilkesi gereğince iyileştirici operasyonlar düzenlenmesi de aynı gerekçeye dayanmaktadır.¹¹² Batılıların İslâm'ın fetih anlayışında toplumlara zulmettiğini, mal ve hürriyetlerinden yoksun bıraktığını, onlara güç ve kuvvetle hâkimiyet kurduklarını dillendirmeleri tarihi gerekçelerle asla örtüşmemektedir.¹¹³

Hz. Resûlullah (s.a.s.), Medine'ye varduktan sonra, ilk yıllarda, Mekkeliler, münafıklar ve Yahudilerden oluşan gruplarla mikro ilişkiler bağlamında dış ilişkiler stratejisi geliştirmiştir. Hz. Peygamber Medine İslâm toplumunu tehdit eden bu aktörlere karşı savunma stratejileri geliştirerek fiilen bunları uygulamaya koymuştur. Medine Devleti için tehdit unsuru taşıyan aktörleri dört başlık altında inceleyebiliriz:

2.2.1. Göçebe Kabileler

Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine civarında Müslümanların maddî varlığına karşı soygun ve yağma girişiminde bulunanları cezalandırmak amacıyla çeşitli askerî operasyonlar düzenlemiştir. Düşman sürekli izlenmiş ve gözetim altında tutulmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s.) Medine'nin güvenliği için geçimini tamamen hırsızlık, soygun ve öldürmeden sağlayan bu kabileleri takip etmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) bu kabilelerin herhangi birinde dostluk ve güven emaresi gördüğünde, onlarla antlaşma yapmış, Müslüman olma şartını öne sürmemiştir. Bunların içinden her ne kadar Müslüman olanlar olsa da çoğunluğu müşrik olarak kalmıştır. Hz. Peygamber, bunlarla “saldırmazlık” antlaşması yapmış,¹¹⁴ bunların içinden emâna bağlı kalmayıp, şerli ve güvenmez olanların üzerine iyileştirme ve etkisizleştirme amaçlı seriyeler göndermiştir. Gatafan Kabilesi'nin Benî Sa'lebe ve Benî Muhârib kollarına mensup bazı yağmacılar, Müslümanlara hem gözdağı vermek hem de Medine civarını yağmalamak için çok sayıda adam toplayarak baskın düzenlemeye karar vermişlerdi. Hz. Peygamber (s.a.s.), haber alır almaz hemen bu yağmacı müşrikler üzerine yürüdü. Bu yağmacılar kaçıp tepelere

¹⁰⁹ el-Vakidî, “*el-Meğâzî*”, 357.

¹¹⁰ Bakara, 2/193; Enfâl, 8/39; Tevbe, 9/36.

¹¹¹ Nisâ 75; Enfâl, 8/72.

¹¹² Bakara, 2/194; Nahl, 16/126; Hac, 22/60.

¹¹³ Roger, *Geleceğimizde İslâm Var*, 42.

¹¹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 2: 5.

sığındılar.¹¹⁵ İŐte Medine etrafındaki kabileler üzerine gerçekteşirilen gazve ve seriyelerin amacı genelde bu çerçeve de olmuştur.¹¹⁶

2.2.2. Mekke Műřrikleri

Medine'deki Műslűman varlıĖı, KureyŐ'in en önemli ticaret güzergâhını tehlikeye atıyordu. Bundan ötürű hicretten hemen sonra KureyŐliler Medineliler ve műnafıklara gönderdikleri ulti matomlarla Hz. Peygamber (s.a.s.)'i himayeden vazgeçmeye zorlamıŐlardı.¹¹⁷

Hz. Peygamber KureyŐ'in iktisadi yönűnű zayıflatarak direncini kırmıŐ, böylece onlar Medine'yi tehdit edebilecek güçlerini kaybetmiŐlerdir.¹¹⁸ Hz. Peygamber KureyŐle műcadele ederken bir taraftan da Medine'nin çevresindeki kabilelerle de antlaŐma yapmak suretiyle Medine'yi güven çemberine alıyordu. Ayrıca bu kabilelerin çoĖu Mekke műřriklerinin ticaret güzergâhı üzerinde bulunuyordu.¹¹⁹ Mekkeliler bu kabilelerle antlaŐmadan Hz. Peygamber (s.a.s.), bu kabileleri onlar için bir caydırıcı güç haline getirmiŐtir.

Hz. Peygamber dűŐmanı kendi haline bırakmamıŐ, bilakis bu dűŐmanı gözetlemiŐ; savaŐa hazırlık ve yatırımlarına darbe vurmuŐ ve bunun akabinde meŐhur "Bedir" "Uhut" ve "Hendek" savaŐları meydana gelmiŐtir. Mekke Műřriklerinin Medine'yi topyekűn imha etmek için son çare olarak baŐvurdukları Hendek SavaŐı ise birçok sebepten dolayı hezimetle sonuçlanmıŐtır.¹²⁰ Mekkeliler, Yahudiler ve Medine çevresindeki Arap kabileleri büyük bir ittifak kurarak Medine'nin üzerine yürűdüler. Büyük bir savunma ve direniŐten ötürű, bu műttefik dűŐman güçleri umutsuz, maĖlup ve amacına ulaŐmamıŐ bir Őekilde geri döndüler. Hendek SavaŐı, Mekkelilerin Műslűmanlara yönelik yaptıkları son saldırıdır. Gün geldi Hz. Peygamber, umre yapmak için Mekke'ye hareket kararı aldı. İsmi barıŐ olan ve Kur'ân'da apaçık bir fetihle anılan "Hudeybiye BarıŐ AntlaŐması" dűŐman konumunda olan Mekkelilerle műřriklerle imzalanmıŐtır.

¹¹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübürâ*, 2: 26.

¹¹⁶ Hz. Peygamber (s.a.s.)'in bil-fiil katıldığı gazve sayısı yirmi yedi; gönderdiği seriyeler kırk yedi ve savaŐtıĖı gazve sayısı ise- Mekke Fethi'ni saymazsak - sekizdir. İbn Sa'd, Mekke Fethi'ni de savaŐılan gazveler arasında saymıŐtır. İbn Sa'd, 2: 3.

¹¹⁷ Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber (s.a.s.)'in Savaşları*, çev. Salih Tuğ, (İstanbul: 1982), 65; *İslâm Peygamberi* 1: 217-218.

¹¹⁸ Selahattin Polat, "Hz. Peygamber (s.a.s.)'in İttifak, Teminat ve Antlaşmalarındaki Diplomatik Taktikleri", (105-127) *ERÜİFD*, 6/5, (1990): 122.

¹¹⁹ Fetlavî, Süheyl Hüseyin, *ed-Diplomasiyye'l-İslâmiyye*, (Amman: Daru's-Sakâfe., 2005), 46-47; Polat, "Hz. Peygamber (s.a.s.)'in İttifak, Teminat ve Antlaşmalarındaki Diplomatik Taktikleri", 120.

¹²⁰ el-Vakidî, *Meğâzi*, 353.

2.2.3. Yahudiler

Yaşam olarak iç içe fakat oluşum ve kültürel olarak Müslümanların haricinde olup Medine çevresinde bulunan Beni Kaynuka, Beni Nadir ve Beni Kurayza Yahudileri ile tamamen dış tehdit olup Medine'nin dışında bulunan "Hayber Yahudileri" bölgedeki Yahudi topluluklarıdır.

Hz. Peygamber, Medine içerisinde bulunan Yahudilerle vatandaşlık sözleşmesini yaptı. Yahudiler, Medine'nin ekonomisini kendi tekellerinde bulunduruyorlardı. Yahudilerin ifsat edici tabiatlarından haberdar olan Hz. Peygamber, İslâm devletinin merkezinde siyasî vahdet vücuda gelmezse İslâm fidanının büyüüp gelişemeyeceğini çok iyi biliyordu. Bu yüzden Resûlullah (s.a.s.) Muhacirlerle, Ensar'ı kardeş yaparak birbirlerine bağladıktan sonra, Medine'yi dış düşmana karşı müştereken savunmak üzere Muhacirler, Ensâr ve Medine'deki Yahudiler arasında 'Medine sözleşmesi' adında yazılı bir "vatandaşlık antlaşması" yaptı.¹²¹ Birtakım şartlar altında dinlerinin ve mallarının muhterem olduğunu bildiren bu antlaşmayı Yahudiler de imzaladı.

Bu antlaşmanın Yahudilerle ilgili bazı maddelerine göre;

1. Yahudiler'in din ve mal özgürlüğü güvence altına alınacaktır.
2. Müslümanlar ve Yahudiler birbirlerine karşı samimi olup barış içinde yaşayacaktır.
3. Bu sahifenin taraflarından herhangi birine saldırı olursa diğer taraf yardıma koşacaktır.
4. Taraflar, Kureyşle dostluk kurmayacak ne onları ne de onlara yardım edenleri himâyesine alacaktır.
5. Dışardan Yesrib'e bir saldırı olursa, şehir tüm taraflarca savunulacaktır.
6. Taraflardan biri, sulh yaparsa, diğer taraf bu sulhu tanıyacaktır.
7. Bu sahifeye taraf olan Müslümanlarla Yahudiler arasında çıkacak her türlü anlaşmazlığın davası, Hz. Peygamber'e götürülecektir.¹²²

Medine Sözleşmesi ile dinleri, sosyal ve kültürel konumları korunarak Yahudiler bu toplumsal mutabakata dâhil edilmiştir. Zira bu medeniyet ilk yeşerdiği günden insanlığa yön veren bir dünya düzeni kurmayı hedeflemiştir.¹²³

Resûlullah (s.a.s.) Medine'ye geldiğinde -Yahudiler dışında- Medine'deki Arap kabileleri bir süre sonra İslâmiyet'i benimseyip kabullendi-

¹²¹ Süheyli, Ebu'l- Kasım Abdu'r-Rahman b. Abdullah b. Ahmed b Ebi'l-Hasan es-Süheyli, *Ravzu'l-Unfi Tesiri's-Sireti'n- Nebevîyyeti li İbn Hişam* (Kahire: Daru'l- Hadis, 2008), 2: 377-381.

¹²² İbn Hişam, *es-Sîre* 430-433; Süheyli, *Ravzu'l-Unf*, 2: 377-381.

¹²³ İsmail Râci Farukî, *İslâm Kültür Atlası*, Trem: Mustafa Okan Kibaroglu, Zerrin Kibaroglu (İstanbul: İnkılab Yayınları, 2014),109-110.

ler. Yahudilere karşı hiçbir önyargı taşımadığını her haliyle gösteren Hz. Peygamber (s.a.s.), Medine Vesikası'nda Müslümanlarla Yahudilerin vatanlık statüsünde sivil bir eşitliğe sahip olduklarını ilan etmiştir. Ancak kendilerine yabancı bir peygamberin hâkim olacağı, hak ve adaletin hâkim olduğu bir toplum (ümme) içinde eriyebilecekleri düşüncesiyle Yahudilerin üstün ırk olma ayrıcalıklarını terk etmek istemedikleri bir süre sonra anlaşmıştır.¹²⁴ Onlar düşmanca tavırlarını terk ettikleri ölçüde Hz. Peygamber, (s.a.s.) de kendilerine karşı hoşgörülü bir tutum sergilemiştir.

Hız. Peygamber (s.a.s.) onlarla ilgili ortak bir antlaşma zemini, barışçı bir iş birliği imkânı çerçevesinde şeffaf bir strateji izlerken Yahudiler Kureyş'le gizli bir ittifak kurdular. Yahudiler, bu olumsuz tavırlarını giderek artırmışlardır. Bunun üzerine Hz. Peygamber de onlara karşı tavrını değiştirmiş, sebep oldukları olumsuz siyasî ve sosyal sâiklerden kaynaklanan olaylar sonucu Yahudileri Medine'den uzaklaştırmıştır. Yahudilerin İslâm'a yönelik gizliden gizliye yaptıkları desiselerin yanında kendi devletlerine karşı düşmanlarına verdikleri siyasî destek, kendilerine karşı izlenen siyasete zemin teşkil etmekteydi.¹²⁵ Zira Onlar Medine antlaşmasına bağlı kalmamış, hiçbir şeyden çekinmeyerek antlaşmayı çiğnemişlerdir. Benî Kaynuka, antlaşmayı ilk bozan Yahudi kabilesidir.¹²⁶ Hz. Peygamber (s.a.s.), Bedir Savaşı'ndan sonra meydana gelen bir olay üzerine Benî Kaynuka'yı Medine'den sürgün etmiştir.¹²⁷

Benî Nadir de Hz. Peygamber'e suikast düzenlemişti. Hz. Peygamber, Muhammed b. Mesleme'yi onlara göndererek Medine'yi on gün içinde terk etme emrini verdi. Onların bu suikast teşebbüsü, Hz. Peygamberle yaptıkları antlaşmaya sadâkat göstermediklerini açıkça ortaya koydu. Bunun üzerine Hz. Peygamber antlaşmalarını bozan bu Yahudi kabilesine karşı sert tedbirler almış ve onları da sürgün etmiştir.¹²⁸

Benî Kurayza Yahudileri ise, Medine'de Evs Kabilesi ile müttefiktiler. Antlaşmaya göre Hendek Savaşı'nda düşmana karşı Medine'yi savunmaları gerekiyordu. Medine'yi savunma bir tarafa, savaşın en kızıştığı safhasında müşriklerle iş birliği yaptılar. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) de durumu teftiş için bir heyet gönderdi.¹²⁹ Onlar, gönderilen teftiş heyetine

¹²⁴ İbn Hişam, *es-Sîre*, 640-641.

¹²⁵ Nitekim Benî Kaynuka, Benî Nadir ve Kurayza Yahudilerinin Medine Sözleşmesine uymayıp devletlerine ihanet etmişlerdir. et-Taberî, 2: 571.

¹²⁶ İbn Hişam, *es-Sîre*, 640.

¹²⁷ Kaynukalılar çarşılarında alış-veriş yapan Müslüman bir kadının yüzünü açmaya çalışmışlar; kadın buna direnmiş, yere düşüp mahrem yerleri açılınca bakarak eğlenmişlerdi. Bunun üzerine Müslümanlardan biri kadına sataşan yahudiye öldürmüş, diğerleri de Müslümanı öldürmüşlerdi. İbn Hişam, *es-Sîre*, 640.

¹²⁸ İbn Sa'd, 2: 44.

¹²⁹ el-Vakidî, *Meğâzi*, 333.

hakarete bulundular ve “Allah’ın Peygamberi de kim oluyormuş? Bizimle Muhammed arasında asla bir ahit yoktur!” dediler. Ayrıca Hz. Peygamber cepheleyken Medine’ye baskınlar düzenlediler.¹³⁰ Ülkenin güvenliğini tehlikeye atan Kurayzalılar da gereken cezaya çarptırıldı.¹³¹

2.2.4. Münafıklar

Hz. Peygamber (s.a.s.), münafıklara karşı farklı bir strateji izlemiştir. Onlarla mücadele güç kullanma ile değil, kültürel önlemlerle olmuştur. Resûlullah (s.a.s.) Medine’ye varır varmaz hemen mescidi inşa etmiş, Müslümanlar arasında yakınlaşmayı, yardımlaşmayı ve güveni sağlayan önemli bir adım olan muâhât hukukuyla kardeşliği tesis etmiştir. Ayrıca Medine’de meydana getirilen siyasî yapı ile devlet halk ilişkisini ve karşılıklı güveni sağlamış; toplumdaki münafık unsurlar, Müslümanlar arasındaki yakınlaşmayı, birlik ve beraberliği bozamamış ve Müslümanlar, onların şerlerinden korunmuşlardır.

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) oluşturduğu güven ortamına rağmen münafıklar Müslümanlara ve daha fidan konumundaki devlete karşı tavır almış, topluma fitne ve fesat tohumları ekmeye çalışmışlardır. Örneğin münafık Abdullah b. Übey, taraftarlarıyla beraber Uhud Savaşı’nda Müslümanların safında yer almış, sonra üç yüz kişilik askerî gücünü geri çekerek Müslümanlara zarar vermeye çalışmıştır.¹³² Ayrıca münafıkların gizli ve sinsî düşmanlıklarından birisi de dinî motifli fitne merkezli bir bina inşa etmeleridir.¹³³ Açıkça anlaşıldığı gibi Nebvi mektepte dış siyaset stratejisi temelinde güvenlik üzere kurulmuştur. Ferdi yanlışlar görmezden gelinmiş; fakat topluma karşı yapılan ihanetler asla affedilmemiştir.¹³⁴ Bu durumu Hz. Peygamber’in (s.a.s.) hayat tablolarında görebilmekteyiz. Zira O (s.a.s.), kendi şahsına karşı yapılan saldırılara karşı müsamaha göstermiş; ancak İslâm devletine karşı işlenen suçlara karşı asla müsamaha göstermemiştir.

Hz. Peygamber, ilahi mesajın doğruluğunu sözde kabul eden; fakat iman ile küfür arasında doğru bir tercihe yanaşmayan, sadakatsiz, güven duyulmayan ve Müslümanlara karşı düşmanlık besleyen münafıklara karşı etkin ve yerinde bir strateji izlemiştir.

2.3. Emân

Emân, Hz. Peygamber’in (s.a.s.) devletlerarası ilişkilerde güvenli bir dünya oluşturmak için uyguladığı ve kurumsallaştırdığı bir dış siyaset

¹³⁰ Halebî, Ali b. Burhane’-d-Din, Siretü’l-Halebî I-III, (İnsanü’l-Uyûn), thk. Ahmed Tu’me el-Halebî (Beyrut: Daru’l-Ma’rife, 2012), 2: 14-16.

¹³¹ İbn Sa’d, 2: 57-58; İbn Hişam, *es-Sîre*, 797.

¹³² İbn Sa’d, 2: 30.

¹³³ Tевbe, 9/107.

¹³⁴ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 5.

stratejisidir. Emân, insanların bir arada yaşamaları ve birbirleriyle ilişki kurmalarından itibaren sosyal hayatın zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Emânı, genel ve özel diye iki kısma ayırabiliriz. Genel emâna örnek olarak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mekke fethinde Mekkelilere verdiği umumi emândır. "Kim, Ebû Süfyân'ın evine girerse, ona emân verilmiştir. Kim elinden silahını bırakırsa, ona emân verilmiştir. Kim evine girer, kapısını kapatırsa, ona da emân verilmiştir."¹³⁵ Görüldüğü gibi bu emânda Müslüman olma şartı öne sürülmemiştir. Şart koşulan, savaşı bırakıp silahları teslim etmeleridir. Bu umumi emândan on kişi istisna edilmiştir.¹³⁶ Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Ebû Süfyân'ın evine giren güvendedir." şeklindeki stratejik sözü, Mekkeci eşrafın Müslüman olmasını sağlamıştır.

Hız. Peygamber'in (s.a.s.), emân stratejisiyle toplumlar arasında bir arada yaşama kültür ve becerisini oluşturma ve insanların güvenliğini sağlamayı hedeflemiş olduğunu söyleyebiliriz. Zira İslâm, devlet yapılanması olarak kapalı bir toplum yapısını değil, farklı toplumlarla ilişkilerini sürekli devam ettiren şeffaf bir devlet yapılanmasını öngörmektedir.¹³⁷ Zimmî ve müste'men hukuku bunun açık bir örneğidir. Müste'men, emân akdine bağlı kaldığı sürece kendi ülkesi ile savaş hali olsa dahi mal, can güvenliğine ve seyahat özgürlüğüne sahiptir. Müslümanlar verdikleri emâna asla aykırı hareket etmemişlerdir. Ahde vefa göstermek, fertler arasında olduğu kadar, uluslararası ilişkilerde de büyük önem arz etmektedir. Bu durum âyet ve hadislerde sık sık zikredilmiş, Müslümanların buna titizlikle riayet etmesi istenmiştir.

Cahiliye döneminde emân verecek kişinin daha çok kavmi içerisinde itibar sahibi olması gerekirken Hız. Peygamber, bir kölenin emânını diğerlerinden farklı görmeyerek farklı bir strateji izlemiştir.¹³⁸ Medine Muahedesi'ndeki emân maddesi bu konuda apaçıktır. En aşağı seviyede olanlarına dahi bu zimmeti taşıyarak onlar adına emân verebilir. "يسعى بذمتهم أذناهم" Bunun anlamı şudur: Savaşın kızıştığı anda Müslüman olmayan biri, Müslümanların herhangi bir ferdinden emân dilerse o emân herkesi bağlar.¹³⁹ Hız. Peygamber; hür, baliğ ve akıl sahibi olan -ister kadın ister erkek-bütün insanlara bu hakkı tanıyarak bu konuda Müslümanlara toplumun aktif üyesi olma şuur ve sorumluluğunu kazandırmıştır.

Emân, barışın en güçlü altyapısıdır. Emân sözle olduğu gibi işaretle ola-

¹³⁵ Müslîm, "Cihad ve Siyer", 1780; Ebû Dâvûd, "Harac", 25.

¹³⁶ İbn Sa'd, 2: 103.

¹³⁷ Ahmet Özdemir, *Uluslararası İlişkiler Alanında İslâm Hukukunun Temel İlkelere-Emân Akdi Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme*, The Journal Of Academic Social Science Studie 7/6, 2013, 902.

¹³⁸ Müslîm "İtk", 20; Buhârî, "Cizye", 10.

¹³⁹ Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bud Şerhu Süneni Ebi Davud*, (Dimeşk: Daru'l- Feyha 2013), 7: 278.

bilir. İmam Malik'e göre işaretle de emân dilenebilir; zira işaretle emân söz mevkiindedir.¹⁴⁰ Müslüman bir kimse, emânı, bir köy veya şehir gibi kâfirlerden bir gruba verebilir.¹⁴¹ Fakat kâfirlerin tümüyle ilgili büyük çapta emân verme yetkisi ise sadece devlet başkanına aittir.¹⁴²

İslâm'ın bu engin müsamaha ve ahde vefasına karşılık emân sancağını taşımayan ve buna ehil olmayan diğer din mensupları tatbikatta ahde vefasızlığın en açık örneğini göstermişlerdir. Başta Endülüs olmak üzere İslâm dünyasının birçok bölgesinde Müslümanlara yönelik verilen söz ve taahhütlere uyulmamış, toplu katliamlar yapılmıştır.¹⁴³ Üçüncü Haçlı Seferi esnasında İngiltere Kralı Rişar (Richard), emânla teslim olan üç bin civarında Müslümanı, Akka'nın dışında iplere bağlatıp sonra haçlı askerlerine bir anda kılıçtan geçirmelerini emretmiştir.¹⁴⁴

Buna karşılık Hz. Peygamber, güvenlik tedbiri olarak emânı ilk dönemden kurumsal ve işlevsel hâle getiren bir strateji izlemiş; emân isteyen, düşman kabilesinin ferdi olsa bile kendisine emân vermiştir. Resulullah (s.a.s.) hicret sırasında kendisini takip eden Süraka'ya,¹⁴⁵ Mekke Fethi'nde de Ebû Süfyan'a ve Mekkelilere emân vermiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu şahıslara verdiği emânı, günümüzde siyasî sığınma olarak değerlendirebiliriz. Yine Kudüs fethedilince halk bizzat halifeyle sulh yapma isteğinde bulunmuş bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.), Kudüs'e giderek halka emân verip kendileriyle bir antlaşma yapmıştır.¹⁴⁶

Sonuç olarak Hz. Peygamber hem emâna girmiş hem de emânı vermiştir. Emânı kendi yetkisinde tutmamış bilakis sıradan her Müslümanın verdiği emânı herkes için bağlayıcı görmüştür.¹⁴⁷

2.4. Haberleşme/İstihbarat

Haberleşmede kullanılan hayvan anlamında Farsça kökenli olan berîd kelimesi, sonraları Müslümanlar tarafından da kullanılmaya başlandı. Aslı kuyruğu kesik hayvan anlamında 'bureyde-düm' kelimesidir.¹⁴⁸ Daha sonra

¹⁴⁰ Malik b. Enes, *el-Muvatta*, thk. Muhammed Fuad Abdu'l-Bakî, (Kahire: Daru'l-Hadis, 2005), "Cihad", 12.

¹⁴¹ el-Kâsânî, Alâu'd-Din Ebû Bekr b. Mes'ûd, *Bedâiu's-senâi' fi tertîbi's-ş-şerâi'*, thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdu'l-Mevcud, (Beyrut: Dâru kütübi'l-İlmiyye, 2010), 9: 406.

¹⁴² Azîmâbâdî, *Avnu'l-Ma'bud*, 7: 286.

¹⁴³ Garaudy, *İslâm'ın Vadettikleri*, 52.

¹⁴⁴ Ali Muhammed Sallâbî, *Salahaddin Eyyubi ve Kudüs'un yeniden fethi*, çev: Şerafettin Şenaslan, (İstanbul: Ravza Yayınları), 2016, 687.

¹⁴⁵ İbn Sa'd, 1: 179.

¹⁴⁶ Yakubi, *Tarihu'l-Yakubi*, 2: 36.

¹⁴⁷ Ebû Dâvûd, "Cihad", 166.

¹⁴⁸ İbn Esîr, Ebû Saâdat Mübarek b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihayefi ğaribi'l-Hadis ve'l-eser*, thk. Mahmut Muhammed Tannahî, (Beyrut: Daru İhya-i Turasü'l-Arabi,

hayvanlara bindirilip gönderilen kişiler için kullanılmaya başlandı.¹⁴⁹ Arapçada berîd kelimesi posta, ulak, elçi,¹⁵⁰ mesafe,¹⁵¹ vb. manalarda kullanılır olmuştur. Hulefa-i Raşidin döneminde berîd/haberleşme teşkilatı için “âmilü'l-berîd” denilen özel bir görevli tayin edildi. Bu görevli, eyaletlerin haberlerini merkeze, merkezin haberlerini de eyaletlere taşıyordu.¹⁵² Bu göreve tayin edilen kişinin yolu, mesafeyi, çevreyi iyi bilmesi ve güvenilir olması gerekmektedir.

Arapların diğer hususlarda olduğu gibi haberleşme teşkilatı¹⁵³ konusunda da önceliği olduğu bilinmektedir. Araplar, haberleşmede vasıta olarak sırasıyla: deve, katır ve at kullanmışlardır.¹⁵⁴ Hz. Peygamber de disiplinli ve başarılı bir haber alma teşkilatı oluşturmuştu. Bir sefere çıkıldığında veya dönüşte gerek düşman hakkında bilgi edinmek, gerekse yol güvenliğini sağlamak için kılavuz ve gözçüler kullanmıştır.¹⁵⁵

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) istihbarat/haberleşme teşkilatından, İslâmî davetin ilk yıllarından itibaren yararlandığını görmekteyiz. Mekke'den Medine'ye Hz. Ebû Bekir (r.a.) ile hicret kararını verdikten sonra, Ğar-ı Sevr'de kaldıkları günlerde Mekke müşriklerinin istihbarî bilgilerini kendilerine zeki bir genç olan Abdullah getirmiştir. O, Mekke ile Sevr arasında haberleşme ağını kurmuştur. Bundan dolayı İslâm tarihinde ilk istihbarat görevlisi Abdullah b. Ebû Bekir'dir.¹⁵⁶

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) gerek Mekke'de gerek hicret sırasında ve gerekse Medine'de istihbarata çok önem verdiğini görmekteyiz. Bir taraftan Mekke müşriklerinin kendilerinden haber almalarına karşı önlemler almış, diğer yandan da düşmanları konusunda bilgi sahibi olmak için değişik yollara başvurmuştur. Hz. Peygamber Medine Sahifesi'nde Yahudilerden hiçbir kimsenin izinsiz Medine'den ayrılmasını hükme bağlaması güvenlik merkezliydi. Hz. Peygamber bu maddeyi antlaşmaya yerleştirmekle

1979), 1: 115-116; *Zebidî, Muhammed b. Muhammed b. Abdu'r-Razzak el-Hüseynî, Tâcu'l-Ârus min cevahiri'l-kamus I-XXXX, thk: Mecmua'*: (Kuveyt: Daru'l- Hidaye, 2000), 7: 418.

¹⁴⁹ Zamaşşeri, *el-Faik fi ğaribi'l-Hadis, thk. Ali Muhammed el-Becavî*, (Lübnan: Daru'l-Fikr, 1993), 1: 92.

¹⁵⁰ Zamaşşeri, *el-Faik*, 3: 431; İbn Esîr, *en-Nihaye*, 1: 115

¹⁵¹ Ali b. el-Mutarrazî, Ebu'l-Feth Nasruddin b. Âbdî's-Seyyid, *El-Muğrib fi Tertîbi'l-Mu'rib*, thk. Mahmud Fahuî, Abdu'l-Hamid Muhtar, (Halep: Mektebet-u Usabe b. Zeyd, 1979), 1: 67-68.

¹⁵² Kettânî, *Nizamu'l-hukumeti'n-Nebeviyyeti et-Teratibu'l-idariyye*, (Beyrut: Şirketu Dari'l-Erkam b. Erkam, 1952), 1: 179.

¹⁵³ Bu çalışmada berid kelimesi yerine aynı anlama gelen haberleşme kelimesi tercih edilmiştir.

¹⁵⁴ Kettânî, *Nizamu'l- Hukumeti'n-Nebeviyye*, 1: 179.

¹⁵⁵ Hamidullah, *Hz. Peygamber (s.a.s.)'in savaşları*, 227-251.

¹⁵⁶ Nezir Hasan Sa'devî, *Nizamu'l-berid fi Devleti'l-İslâmiyye*, (Kahire: Daru Mısır, 1953), 42.

Yahudilerin casusluk ve benzeri faaliyetlerinin önüne geçmiştir. Böylece Yahudilerin Mekkelilere bilgi sızdırma girişimlerine baştan önlem alınmış oldu. Nitekim Medine'nin dışına çıkanların ne amaçla ve nereye gittikleriyle ilgili malumat güvenlik birimlerince kayıt altına alınmıştır. Böylece bu madde casusların Medine dışına çıkma girişimlerini büyük oranda azaltmış oldu.¹⁵⁷

Hz. Peygamber (s.a.s.), Hudeybiye görüşmeleri öncesi Mekke müşriklerinin alacakları pozisyonları öğrenmek amacıyla Huzza' Kabilesi'nin ileri gelenlerinden yeni Müslüman olmuş ancak bu durumdan Mekke müşriklerinin haberi bulunmayan Busr b. Sufyan el-Huzzai'yi görevlendirmişti.¹⁵⁸

Hz. Peygamber gönderdiği seriyyelerden bu bağlamda malumat elde etmiştir. Örneğin Bedir Savaşı'ndan önce Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. Ebû Bekir ile Bedir yakınlarına indiğinde bilgin bir ihtiyarla karşılaşmıştır. Hz. Peygamber (s.a.s.) ona, Kureyş, Muhammed ve ashabının durumu hakkında oralarda ne gibi haberler dolaştığını hususunda kendisine gelen haberleri sordu. İhtiyar da dedi ki: Kimlerden olduğunuzu bana söylemeden size bir şey söylemeyeceğim. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.): “Sen bize haber verdiğin zaman, biz de sana kim olduğumuzu haber veririz, buyurdu...” İhtiyar adam, bana şu haber ulaştı: Muhammed ile ashabı, şu şu günde yola çıktılar. Eğer bana haber veren kişi doğru söylemişse, onlar bugün şöyle ve şöyle yeredirler, Resûlullah'ın (s.a.s.) bulunduğu yeri kastediyordu. Yine bana bir haber de ulaştı ki Kureyş, şöyle şöyle bir günde yola çıktılar. Eğer bana haber veren adam doğru söylemiş ise, onlar bugün şöyle şöyle bir yeredirler, Kureyşlilerin bulunduğu yeri kastediyordu.

İhtiyar adam istihbari bilgileri sunduktan sonra: Siz kimlersiniz? diye sordu. Hz. Peygamber (s.a.s.) “Biz sudanız.” diye karşılık verdi ve ihtiyar adamın yanından ayrıldı. İhtiyar bunun üzerine şöyle demişti: Sudanız demek de neyin nesi oluyor acaba? Yoksa Irak suyundan mı bunlar?¹⁵⁹ Hz. Peygamber kişiliğini gizleyerek farklı bir üslupla bu şahıstan bilgi almıştır. Şöyle ki Kureyş, Muhammed ve ashabı demek suretiyle iki taraftan da bilgi istemesi, ihtiyarı soran kişinin iki taraftan da olmadığı hissini doğurmuştur. Eğer bu ihtiyar soranın kim veya kimlerden olduğunu bilseydi, cevabı farklı olabilirdi. Hz. Peygamber sadece Kureyş'ten sor saydı, ihtiyar, soranın hangi taraftan olduğunu rahatlıkla çözebilirdi. Fakat bu genel üslup Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kişiliğini gizledi ve adamın onu

¹⁵⁷ Ahmed, *el-İstihbarat fi Devleti'l-Medineti'l-Münevvere*, 34. وأنه لا يخرج منهم أحد إلا بإذن محمد

¹⁵⁸ İbn'ul-Esir, İzzuddin Ebu'l- Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî, *Üsüdü'l-ğabe fi ma'rifeti's-Sahabe*, (Beyrut: Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye,1994), 1: 600.

¹⁵⁹ İbn Hibban, *es-Siretü'n-Nebeviyye ve ahbaru'l-Hulafa*, thk. Sa'd Kerim, (İskenderiyye: Daru İbn Haldun, ts.), 89-90; *İbn Hişam, es-Sire*, 519-520; et-Taberî, *Tarih*, 2: 436.

tanınmasına fırsat vermedi. Sonuçta kendisini tanıtırken de tevriye sanatını kullanmıştır.¹⁶⁰

Hz. Peygamber (s.a.s.), devlet işlerinde gizlilik prensibine son derece önem vermiştir.¹⁶¹ Hz. Peygamber (s.a.s.), Mekke fethinden sonra Havazin kabilesinin savaşmak için toplandığını öğrenince istihbarat için Abdullah b. Ebi Hadred'i gönderdi ve ona, onların arasına girmesini, aralarında kalmasını ve niyetlerini iyice öğrenip dönmesini emretti. İbn Ebi Hadred de gitti ve aralarına girdi. Orada kaldı. Rasûlullah (s.a.s.) ile savaşmak için hazırlık yapmış olduklarını öğrenince Mekke'ye dönüp olayı Hz. Peygamber'e rapor etti.¹⁶²

Ordu karargâhı, gece-gündüz korunurdu. Resûlullah sadece istenilen malumatı toplamak için istihbarat kullanmakla kalmamış, aynı zamanda düşman casuslarına karşı istihbarî tedbirleri almıştır. Misal olarak Hendek Savaşı'nda gerçekleşen istihbarî tedbir sonucunda büyük bir saldırganlığın nasıl önlendiğini gözler önüne sermektedir: Hendek Savaşı'nda Yahudiler, Mekkeliler ve diğer kabileler arasında gerçekleşen şer ittifakı, Resulullah (s.a.s.)'ın isteği üzerine, İslâm'ı yeni kabul etmiş, ama henüz Müslüman oluşunu izhar etmemiş Eşca' kabilesinin başkanı Nu'aym b. Mes'ûd'un berîd görevi sayesinde bozulmuştur.¹⁶³ Medine, Taif gibi şehirlerle daima temas hâlinde olan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) amcası Abbas, Mekke'den topladığı bilgileri araçlar vasıtasıyla Hz. Peygamber'e ulaştırmıştır. Bedir Savaşı'na neden olan kervanların hareketi haber verdiği açık olmamakla beraber Uhud Savaşı'ndan önce düşmanların hazırlıklarını,¹⁶⁴ Hendek Savaşı'ndan önce de düşman güçlerinin Medine'yi işgal edecekleri bilgisini ulaştırmıştır.

Şunu ifade etmemiz gerekir ki Hz. Peygamber (s.a.s.), haberleşme ağını hak ve hakikatin kökleşmesi, zulmün ve fesadın izlerinin yerküreden silinip atılması için vasıta olarak kullanmıştır. Yüce Allah, haberleşme ve elçi kültürünü tarih-i kadimden darb'ül meseller ile peygamberlerin kendi hayatlarından özel kesitler vererek Peygamberine öğretmiştir. Nitekim Hz. Süleyman, hüdhüd kuşu ve Yemen Melikesi Belkis arasındaki diyaloglarda bu misyonu müşahede edebiliyoruz.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Ahmed, *el-İstihbarat fî Devleti'l-Medineti'l-Münevvere*, 120.

¹⁶¹ Vakidî, *Meğâzî*, 46.

¹⁶² İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2: 550.

¹⁶³ Ayrıntılı bilgi için bk. el-Kelâî', Ebu'r-Rabî, Süleyman b. el-Kelaî el-Endülüsî. *el-İktifâ bima Tazammenehu min Meğâzî Resûlillah ve's-Selâsetü'l-Hulafa*. Thk. Muhammed Kemaluddin İzzuddin Ali, (Beyrut: Alemü'l-Kûtub, 1997), 2: 128-130; İbn İshâk, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2: 405; Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, 1: 247-248.

¹⁶⁴ Ya'kûbî, *Tarihu'l-Ya'kûbî*, 1: 365-366.

¹⁶⁵ Neml, 27/35.

Sonuç

Çağdaş uluslararası aktörlerin, dış ilişkiler stratejilerini güç dengesi üzerine kurdukları, istikrarlı bir strateji izlemedikleri görülmektedir. Bu durum insanlığın geleceği adına endişe oluşturmaktadır. Batı'nın izlediği realist politikayı değerlendirdiğimizde diyebiliriz ki bundan daha korkunç bir dış ilişkiler stratejisi hayal bile edilemez. Zira bu dış politika stratejisi yerküreye yaşam ve medeniyet kazandırmamıştır. Canlı namına ne varsa yakıp yıkmış Hiroşima ve Nagazaki vakalarından başlamak üzere yerkürede insanlar üzerinde denenmiş birçok talihsiz olay bu stratejinin eseridir.

Hz. Peygamber (s.a.s.) küresel güçlerle makro ilişkiler; bölgesel kabilelerle mikro ilişkiler düzeyinde ilkeli ve istikrarlı strateji izlemiştir. Bu ilkeli ve evrensel stratejiden önce beşeriyet, hiç şüphesiz adaletsizlik, zalimce davranışlar, taşkınlık, haddi aşma, zorbalık ve güç kullanma gölgesinde yaşıyordu.

Hz. Peygamber'in dış siyaset stratejisi yerkürede güveni tesis etme merkezliydi. Bu ilkeli dış siyaset stratejisi savaş ve barış durumu dâhil hiç değişmemiştir. Bu hakikatten yola çıkarak Hz. Peygamber'in (s.a.s.) dış siyaset stratejisi, istikrarlı ve ilkeli bir dış siyasette, iyi komşulukta, karşılıklı hak ve hukuka riayette ve bir arada yaşama kültürü becerisinde uluslararası aktörlerce temel bir dayanak olacaktır. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) güvenli bir dünya oluşturmak için uyguladığı ve kurumsallaştırdığı bir strateji de emân kurumudur. Emân stratejisiyle toplumlar arasında dinî ve kültürel dayanışmayı sağlama ve insanların güvenliğini temin etme hedeflenmiştir.

Öte yandan Hz. Peygamber'in (s.a.s.), dış ilişkiler stratejisinde gözettiği gizlilik prensibi son derece dikkat çekmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.), en yakınlarına dahi devletin dış ilişkiler ağıyla ilgili hususları genelde paylaşmamıştır. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s.), Medine dışına çıktığında genelde gizli stratejik bir yöntem izleyerek gideceği yön ve yerleri son ana kadar gizli tutmuştur. Bu şekilde bir strateji izlemekle hem düşman hesabına çalışan casusların bilgi sızdırma girişimlerini hem de boşuna kan dökülmesini önlemiş oluyordu

Hz. Muhammed'in (s.a.s.) uluslararası ilişkiler stratejisi, Hz. Âdem'den (a.s.) bu yana bütün peygamberlerin getirmiş olduğu medeniyet ve yaşamın, yaşamsal tecrübe ve pratiğinin toplamı ve son halidir. Hz. Peygamber, çok kısa bir zaman diliminde farklı dinler, diller ve milletlerden oluşan farklı renk ve ırk bölmelerini bir düzen içerisinde idare ederek adil, evrensel ve insanî bir sistemin kurucusu ve öncüsü olmuştur. Bundan ötürü Hz. Peygamber'in (s.a.s.) dış siyaset stratejisi, yöneticiler ve diplomatlar için üstün bir dayanaktır.

Sonuç olarak Hz. Peygamber'in stratejisi, barış, dostu güven, düşmana korku, erdemli ilkelerde birlikte hareket etme, mazlumu himaye etme mer-

kezliydi. Bundan dolayı Hz. Peygamber'in (s.a.s.) üstün ahlaki ilkelerini, yönetim tarzını ve siyaset stratejisini çok boyutlu olarak modern yöntemler ve teknikler kullanılarak küresel düzeyde insanlara tanıtılmamız gerekmektedir.

Kaynakça

Abdurrazzak, Ebû Bekir b. Hammam es-San'ani. *el-Musannef*. Thk. Habibu'r-Rahman el- Â'zamî. 11 cilt. Beyrut: Mektebetü'l-İslâmi, 1983.

Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. Thk. Şuayb Arnavudî, Adil Murşîd. 50 cilt. Lübnan: Müessesetü'r-Risale, 1999.

Ali b. el-Mutarrazî, Ebu'l-Feth Nasruddin b. Âbdi's-Seyyid. *El-Muğrib fi tertîbi'l- mu'rib*. Thk. Mahmud Fahurî, Abdu'l-Hamid Muhtar. 4 cilt. Halep: Mektebet-u Usabe b. Zeyd, 1979.

Ali, Abdulfettah, Halil, Muhammed. Usulü'l- alakati'd-diplomasiyye ve'l-konsaliyye. Amman: Merkezü'l-İlmi li'd-Dirasati's-Siyasiyye, 2005.

Azîmâbâdî, *Avnu'l-ma'bud şerhu Süneni Ebi Davud*. Dîmeşk: Daru'l-Feyha, 2013.

Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyn. *Şua'bu'l- İman*. Thk. Muhammed Said. 14 cilt. Beyrut: Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 1410/ 1991.

Bezzar, Ebû Bekir Ahmet b. Amr b. Abdi'l-Halîk. *Müsnedü'l-Bezzar*. Thk. Mahfuzu'r-Rahman Zeynullah. 9 cilt. Medine: Mektebetü'l-U'lum ve'l-Hikem, 1997.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Camiu'l-müsnedü's-sahihu'l-muhtasar min umuri Resulillahi ve sünenihi ve eyyamihî*. Thk. Mahmud Muhammed Nassar. Beyrut: Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 2013.

Dağ, Ahmet Emin. *Uluslararası ilişkiler ve diplomasi sözlüğü*. İstanbul: Vadi Yayınları, 2016.

Darimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman. *Sünenü'd-Dârimî*. 5 cilt. Riyad: Daru'l- Muğni, 2000.

Demirci, Kürşat. "Hıristiyanlık" Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 17: 328-340. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Ebû Dâvûd. Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî. *es-Sünen*. Thk. Yasir Hasan v.dğr., Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2013.

Ebû Ya'lâ el-Mevsulî, Ahmed b. Ali b. Müsenna et-Temimî. *Musnedu Ebî Ya'lâ el-Mavsîlî*, Thk. Hüseyin Selim Esed, 14 cilt. Dîmeşk: Daru'l-Me'mun li't-Turas, 1984,

ed-Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer. *es-Sünen*. Thk. Şuayb Arnavutî v.dğr. 6 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2004.

el-Beğavî, Hüseyin b. Mes'ud, *Şerhu's-Sünne*. Thk. Şuayb Arnavutî, Muhammed Zühayr el-Şâviş, 29 cilt. Beyrut: Mektebu'l-İslâmî, 1983.

el-Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Huseyn. *es-Süneü'l-kübrâ*. 11 cilt. Beyrut: Daru'l- Marife, 1986.

el-Hazîn, Âlauddin Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Bağdadî. *Lubabu't-te'vil fi meâni't-tenzîl, (tefsiru'l-hazîn)*. 6 cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1979.

el-Kâsânî, Alâu'd-Din Ebû Bekr b. Mes'ûd. *Bedâiu's-senâi' fi tertîbi's-şerâi'*. Thk. Ali Muhammed Muavvaz, Adil Ahmed Abdu'l-Mevcud. 10 cilt. Beyrut: Dâru kütübî'l-İlmiyye 2010.

en-Neddaf, Muhammed Zekeriyya. *Ahlaku's-siyase li'd-devleti'l-İslâmiyyeti fi'l-Kur'ân ve's-Sünne*. Dimeşk: Daru'l-Kalem, 2006.

es-Sicistanî, Abdullah b. Nasır. *es-Siyaset'ül-hariciyyetü li'd-devletü'l-İslâmiyyeti fi ahdi'n-Nübüvveti*. Riyad: Şebeketu Aluka, 1979.

eş-Şevkanî, Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Fethu'l-kadir el-camiü beyne fenni'r-rivayeti ve'd-dirayeti min ilmi't-tefsir*. Thk. Haşim Buhârî. 5 cilt. Beyrut: el-Mektebetu'l-Asriyye, 2010.

Farukî, İsmail Râci. *İslâm kültür atlası*. Trc. Mustafa Okan Kibaroglu, Zerrin Kibaroglu. İstanbul: İnkılab Yayınları, 2014.

Fetlavî, Süheyl Hüseyin. *ed-Diplomasıyye'l-İslâmiyye*. Amman: Daru's-Sakâfe, 2005.

Garaudy, Roger. *İslâm ve İnsanlığın Geleceği*, (1. Baskı). Çev. Celal Aydın. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı, 2016.

Goldstein Joshua S., Pevehouse, Jon C. *Uluslararası ilişkiler*. Çev. Haluk Özdemir. Ankara: BB101 Yayınları, 2015.

Halebî, Ali b. Burhane'd-Din, *Siretü'l-Halebî. (İnsanü'l-Uyûn)*. Thk. Ahmed Tu'me el-Halebî. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2012.

Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. Çev. Saliğ Tuğ. Ankara: İmaj, 2003.

Hamidullah, Muhammed. *Hız. Peygamber'in (s.a.s.) savaşları*. Çev. Salih Tuğ. İstanbul: 1982.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilber. *et-Temhîd lima fi'l-Muvaţta' mine'l-me'ânî ve'l-esânîd*. Thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî, Muhammed Abdulkерim v.dğr., 26 cilt. Fas: Müessesetü Kurtuba, 1985.

İbn Abdu's-Selam, İzuddin Abdu'l-Aziz b. Abdu's-Selam b. Ebi'l-Kasım es-Sülemi ed-Dimeşkî. *Tefsiru İzuddin b. Abdu's-Selam*. Thk. Abdullah b. İbrahim. 3 cilt. Beyrut: Daru İbni Hazm, 1996.

İbn Adil, Ebû Hafs Ömer b. Alib. Adil ed-Dimeşkî el-Hanefî. *el-Lubab fi û'lumi'l-Kitab*. Thk. Adil Ahmed Abdu'l-Mevcud, Ali Muhammed Muavvaz, Muhammed Sa'd Ramadan Hasan, Muhammed el-Mütevelli Harb, 22 cilt. Lübnan: Daru'l-Kutübî'l-İlmiyye, 2011.

İbn Âşûr, Muhammed Tahir. *et-Tehrir ve't-tenvir*. 30 cilt. Tunus: Daru't-Tunusiyye li'n-Neşr, 1984.

İbn Ebi Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. el-Kufî. *Musannef*. Thk. Muhammed Avvame. 26 cilt. Cidde: Daru'l-Kible, 2006.

İbn Esîr, Ebû Saâdat Mübarek b. Muhammed el-Cezerî. *en-Nihaye fi ğaribi'l-Hadis ve'l-eser*. Thk. Mahmut Muhammed Tannahî. 4 cilt. Beyrut: Daru İhya-i Turasü'l-Arabi. 1979.

İbn Hibban, Muhammed b. Hibban b. Ahmed Ebû Hatim et-Temîmî. *es-Sahih*. Thk. Şuâyb Arnavudî. 18 cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1993.

İbn Hibban, Muhammed b. Hibban b. Ahmed. *es-Sîretü'n-Nebeviyye ve ahbaru'l-Hulafa*. Thk. Sa'd Kerim. İskenderiyye: Daru İbn Haldun, ts.

İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdulmelik bin Hişam el-Himyeryî. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. Thk. Mustafa es-Sekâ, İbrahim Ebyarî, Abdu'l-Hafız Şelebî. Beyrut: Daru İbni Kesir, 2005.

İbn İshâk, Muhammed b. İshak b. Yasar. *es-Siretu'n-Nebeviyye li İbn İshâk*. Thk. Ahmet Ferid. 2 cilt. Beyrut: Daru'l- Kütübî'l-İlmiyye, 2004.

İbn Manzûr. Cemalu'd-Din ebi'l-Fazl Muhammed b. Mükrim. *Lisanu'l-Arap*. Thk. Amir Ahmed Hayder, Lübnan: 2009.

İbn Rüşş, Ebu'l-Velid Muhammed b. Ahmed. *Bidayetü'l-müctehid nihayetü'l-muktesid*. Thk. Salim el-Cezâirî, Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 2010.

İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Muni' Ebû Abdillâh el-Basri el-Hâşimi. *et-Tabakâtu'l-kübrâ*. Thk. Muhammed Abdu'l-Kadir Ata. 9 cilt. Beyrut: Daru'l-Kutübî'l-İlmiyye, 2012.

İbn'ul-Esir, İzzuddin Ebu'l- Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî. *Üsüdü'l-ğabe fi ma'rifeti's-Sahabe*. 6 cilt. Beyrut: Daru'l- Kütübî'l-İlmiyye, 1994.

İbrahim Ali Muhammed Ahmed. *el-İstihbarat fi devleti'l-Medineti'l-Münevvere*. Riyad: b.y., 1999.

İskit, Temel. *Diplomasi tarihi, teorisi, kurumları ve uygulaması*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.

Kapar, M. Ali. *Asr-ı Saadette müşrikler ve müşriklerle ilişkiler; (Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet)*. İstanbul: Beyan yayınları, 1994.

Kettânî. *Nizamu'l- Hukumeti'n-Nebeviyyeti (et-Teratibu'l- İdariyye)*. 2 cilt. , Beyrut: Şirketu Dari'l-Erkam b. Erkam 1952.

Malik b. Enes. *el-Muvatta*. Thk. Muhammed Fuad Abdu'l-Bakî. Kahire: Daru'l- Hadis, 2005.

Mâtürîdî, Muhammed b. Muhammed b. Ahmed Ebû Mensur. *Te'vilatu Ehl-Sünne*. Thk. Mehdi Basullumî. 9 cilt. Beyrut: Daru Kutübî'l-İlmiyye, 2005.

Maverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî. *el-Ahkamu's-Sultaniyye*. Thk. Ahmed Cad. Kahire: Daru'l-Hadis, 2006.

Muhammed Takî Osmanî. *Tekmiletü fethi'i-mülhim*. 6 cilt. Beyrut: Daru İhya't-Türasi'l-Arabî, 2006.

Murray, Williamson, Sinnreich, Richard Hart, Lacey, James. *Büyük stratejinin oluşumu: siyaset, diplomasi ve savaş*. Çev. Erhan Baltacı. İstanbul: Avangard Yayınları, 2017.

Müslîm, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. El-Haccac el-Kuşeyrî en-Neysaburî, *Sahih-u Müslim*. Thk. Muhammed Fuat Abdulkakî. Beyrut: Daru'l-Kutübi'l-İlmiyye, 1991.

Nesefî, Ebu'l-Berakat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud. *Tefsiru'n-Nesefî (Medariku't-tenzil ve hakaiku't-te'vil)*. Thk. Yusuf Ali, 3 cilt. Beyrut: Daru İbni Kesir, 2011.

Özdemir, Ahmet. "Uluslararası İlişkiler Alanında İslâm Hukukunun Temel İlkeleri-Emân Akdi Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme", *The Journal Of Academic Social Science Studie* 7/6, 2013.

Polat, Selahattin. "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) İttifak, Teminat ve Antlaşmalarındaki Diplomatik Taktikler". *ERÜİFD* 6/5, 1990.

Rağîb el-İsfahanî. Ebu'l-Kasım Hiseyin b. Muhammed. *el-Müfredat fi ğarîbi'l-Kur'ân*. Thk. Muhammed Halil. Beyrut: Daru'l-Ma'rife 2010.

Razî, Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Tefsîru'l-kebir (Mefâtîhu'l-gayb)*. Thk. İbrahim Şemsu'd-Din, Ahmed Şemsu'd-Din, 33 cilt. Beyrut: Dâru Kütübi'l-İlmiyye, 2013.

Sa'devî, Nezîr Hasan. *Nizamu'l-berîd fi devleti'l-İslâmiyye*. Kahire: Daru Mısır, 1953.

Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, *el Keşf ve'l-beyan an tefsiri'l-Kur'ân*. Thk. Halid b Avn. 33 cilt. Cidde: Daru'd-Tefsir, 2010.

Sallâbî, Ali Muhammed. *Salahaddin Eyyubi ve Kudüs'un yeniden fethi*. Çev. Şerafettin Şenaslan, İstanbul: Ravza Yayınları, 2016.

Seyyid Kutup. *fi Zilali'l-Kur'ân*. Çev. Yakup Çiçek v.dğr., 12 cilt. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1995.

Süheyli, Ebu'l- Kasım Abdu'r-Rahman b. Abdullah b. Ahmed b Ebi'l-Hasan es-Süheyli. *Ravzu'l-Unf fi Tesiri's-Sireti'n- Nebeviyyeti li İbn Hişam*. 4 cilt. Kahire: Daru'l- Hadis, 2008.

Şirazi, Seyyid Muhammed Hüseyin. *Fıkhu'l-Âvleme*. Beyrut: Müessesetu'l- Mücteba, 2002.

Taberi. *Camiu'l-Beyan an Tevili Ayi'l-Kur'ân*. 30 cilt. Mekke: Mektebetu'l Faysaliyye, ts.

Takkuş, Muhammed Süheyli. *Tarihu'l-Arap kable'l-İslâm*. Beyrut: Daru'n-Nefais, 2009.

Tirmizî, Ebû İsa. *Sünenü'l-Tirmizî*. Thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuad Abdulkakî. 5 cilt. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Ârabiyye, 1977.

Vakidî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Vakidî. *el-Meğazi*. Thk. Marsden Cones. Beyrut: A'lemü'l-Kütüb, 2006.

Viotti, Paul R., Kauppi, Mark V. *Uluslararası ilişkiler ve dünya siyaseti*. Çev. Ayşe Ozbay Erozan. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık. 2017.

www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/irak-savasinin-degerlendirmesi

Ya'kûbî, Ahmed b. Ebi Ya'kub b. Ca'fer b. Vehb. *Tarihu'l-Ya'kûbî*. Thk. Abdu'l-Emir. Beyrut: Őerketu'l-Alemiyye, 2010.

Zebidî, Muhammed b. Muhammed b. Abdu'r-Razzak el-Hüseyni. *Tâcu'l-Ârus min Cevahiri'l-Kamus*. Thk: Mecmua', 40 cilt. Kuveyt: Daru'l-Hidaye, 2000.

ZemaŐşeri, Mahmud b. Ömer. *el-Faik fi Ğaribi'l-Hadis*. Thk. Ali Muhammed el-Becavî, 4 cilt. Lübnan: Daru'l-Fikr, 1993.

ZemaŐşeri. *el-Keşşaf An hakaiki't-tenzil*. Beyrut: Daru'l-Kutübi'l-Arabi, 2012.

